S

DERDE EN LAATSTE STUKJE

DER

ISRAËLITISCHE GESCHIEDENIS

TOT OP ONZEN TIJD.

Nieuwe Geschiedenis.

NAAR HET HOOGDUITSCH

DOOR

D. A. LISSAUR.

Prijs 80 *Cents.*

ALGEMEENE
GESCHIEDENIS
DES
ISRAËLITISCHEN VOLKS,
VAN
DESZELFS ONTSTAAN TOT OP ONZEN TIJD.

EENE KORTE SCHETS,

NAAR DE VOORHANDEN ZIJNDE BRONNEN EN GROOTE WERKEN DER GESCHIEDENIS, VOOR DE EERSTE KLASSE DER ISRAËLITISCHE GODSDIENSTIGE SCHOLEN TOT ZELFSTUDIE BEWERKT.

Naar het Hoogduitsch

DOOR

D. A. LISSAUR.

Derde en laatste Stukje.

AMSTERDAM.
5601. 1841.

Wat wij vernomen hebben, wat wij weten, wat onze Voorvaderen ons verteld hebben, willen wij hunnen kinderen, het nageslacht, niet onthouden; maar des Eeuwigen lof verhalen, Zijne magt, Zijne wonderen die Hij gedaan heeft.

Ps. LXXVIII: 3, 4.

VOORWOORD

BIJ HET

DERDE EN LAATSTE STUKJE.*

Het werk van den Heer WILSTÄTER, *dat wij in den beginne als het oorspronkelijke voorwerp onzer vertaling gekozen hebben, eindigt met de gebeurtenissen van 1835. Het spreekt nu van zelven, dat, wilden wij den draad der geschiedenis tot op den huidigen dag aanknoopen, wij in nieuwe nasporingen moesten vervallen, welke ons niet weinig moeite kostten. De beroemde werken van een'* FLAVIUS JOSEPHUS, ZEMACH DAVID, AKARIM, *enz., de hoofdbron der oude geschiedenis, die wij in tijd reeds lang voorbij gestevend zijn, konden ons thans niet meer tot vraagbaak strekken; en hoe zeer dit gemis door niet minder rijke geschiedkundige bronnen des jongsten tijds, als de* Annalen *van* JOST, *het* Tijdschrift voor Israëliten, *door* Dr. PHILIPSON, *de* Orient *enz., ons ruimschoots vergoed wordt, zoo stroomde ons reeds bij de eerste napluizing zulk een toevloed van stof te gemoet, dat wij vreesden het middelspoor tusschen milde verstrooijing en karige besnoeijing als geheel bijster te raken; te meer, daar wij ons met den kernachtigen stijl van onzen Schrijver, voor zoo ver hij ons nog tot gids verstrekte, vereenigen moesten.*

Na volgens eigene wijze van zien alzoo het belangrijkste uitgekozen te hebben, zoo mag dit stukje niet alleen als een oorspronkelijk werkje der gebeurtenissen van den dag beschouwd worden, maar durven wij ons te vleijen, dat hoe ook het critische oog van sommige lezers op het een en ander mogt vallen, wij nogtans geene moeite gespaard hebben, den aankoopers in het stuk van waarheid en naauwgezetheid, de meest mogelijke voldoening te verschaffen, en vooral aan den jeugdigen lezer te doen zien, hoe onheilen slechts de speelbal des tijds zijn, en immer door de algoede Voorzienigheid tot de heilzaamste gevolgen leiden.

Tot innig genoegen kan mij dus niet alleen elke teregtwijzing strekken, maar buitendien zal ik bij deze of gene gelegenheid dezelve met bewijzen van dankbaarheid beantwoorden. — Een afzonderlijk aanhangsel, waarvoor ik de bouwstoffen reeds verzameld heb, zal ik alléén dan, wanneer gunstige omstandigheden medewerken, laten volgen, daar ik anders mijne taak ten deze voor voltooid houde.

DE NIEUWE GESCHIEDENIS,

(VAN 500 TOT OP ONZEN TIJD).

1e. Afdeeling.

GESTELDHEID DER JODEN IN HET CHRISTENDOM EN ONDER HET KALIFAAT.

§ 1.

INLEIDING.

Wij vinden thans de Joden van de westelijke grenzen van *Europa* tot aan het oostelijke einde van *China*, onder hoogst verschillende betrekkingen verspreid. In *Spanje* en *Gallië* als medeleden van het door Gothen verdrukte Romeinsche rijk weinig geacht, in het Byzantijnsche rijk op zich zelven bepaald, terwijl hunne broeders in *Perzië* zich verheffen en staatkundig gewigt bekomen. In deze groote uitbreiding behoort het karakter van hunne lotgevallen meer tot de uiterlijke betrekkingen dan tot het Jodendom, welker beschrijving de taak der wereldgeschiedenis is. Vergenoegen wij ons met eene schets van de

§ 2.

GESCHIEDENIS DER JODEN ONDER DE CHRISTENEN IN WEST-EUROPA TOT AAN DE CAROLINGEN. 430—800.

Na de ontbinding van het West-Romeinsche rijk door ODOAKER, aanvoerder der Herulers (476), stichtte gints THEODERICH, koning der Oost-Gothen (493), het Oost-Gothische rijk, in hetwelk de Joden hunne regten en vrijheden behielden. Toen na den dood van THEODERICH en deszelfs zoon, de Oost-Roomsche keizer JUSTINIANUS op het Oost-Gothische — vroeger West-Roomsche — rijk aanspraak maakte, en hetzelve door BELISARIUS en NANSES liet aangrijpen (537), toonden de Joden hunne getrouwheid door de dapperste en kloekmoedigste verdediging, tot dat hetzelve na langen strijd onder den naam *Exarchaat* onder de heerschappij der Byzantijnsche keizers kwam. De Joden in de Gallische monarchie, gesticht door CHLODOWICH (486), moesten onder deszelfs nakomelingen, de Merovingers, veel van de geestelijkheid lijden, welke steeds pogingen in het werk stelde om de Joden te bekeeren of te verzwakken. Zoo zou in *Clement* de bisschop ARITUS eene geheele Jodengemeente (579) door zijne magt tot den doop gebragt hebben, terwijl de standvastigen de plaats verlaten moesten. Dergelijke bekeeringspogingen versterkten den haat der Joden tegen de geeste-

lijkheid, welke van haren kant bij elke kerkvergadering de regten der Joden zocht in te korten. De paus GREGORIUS I daarentegen was tegen dien bekeeringsdwang en laakte alle gewelddadigheden tegen de Joden (596). Onder de West-Gothen moesten de Joden de onwaardigste behandeling ondervinden. Zij werden dikwerf met geweld tot den doop gedwongen, en de betrachting hunner godsdienstwetten strengelijk verboden. Men zie de geschiedenis der kerkvergaderingen, welke uitvoerig de verschillende gewelddadige maatregelen bevat, door welke men de Joden tot den overgang zocht te dwingen. Doch de Joden verdroegen deze kwellingen van het onverstand, om zoo dra mogelijk het juk af te werpen. Want de Arabieren wendden zich, om MAHOMEDS godsdienst met het zwaard uit te breiden, naar het westen van *Europa* (700), en zochten in *Spanje* te landen. Met hen waren de gezamentlijke Joden in goede verstandhouding, daar zij de Arabieren als hunne bevrijders beschouwden. Zelfs de Christenen waren met de tirannij des West-Gothischen konings ontevreden, zoo dat zij met de Mauren in onderhandeling traden, ten gevolge waarvan *Spanje* gemakkelijk door hen in bezit genomen werd, en zoo wel Christenen als Joden, hoezeer van hunne magt beroofd, geenszins in hunne godsdienstoefening gestoord werden.

In *Italië* werden de Joden beschermd, en bleven vrij van alle verdrukking. — De toestand der Joden in *Gallië*, onder de heerschappij der Merovingers, was wel niet verblijdend, vermits CHLODOWICHS zwakke nakomelingen dezelve vaak hard verdrukten; edoch werkte ook op hen de heerschappij der Majores-Domus (670) weldadig, en de magt hunner regering verschafte den Joden in het uitgebreide Gallische rijk eenen stillen rusttijd tot onder Karel den Grooten (800).

§ 3.

GESCHIEDENIS DER JODEN IN HET BYZANTIJNSCHE RIJK. SAMARITANEN.

Het Keizerdom was tot het despotismus gezonken. Het hof verachtte de Joden ten volle, en was er slechts op bedacht, om ze te verzwakken en te vernederen, hoewel zij wettelijk het Romeinsch burgerregt genoten, en zelfs in *Palestina* nog een aanzienlijk volk uitmaakten. Doch hunne eenheid was verloren, en wij vinden ook bij hen geen ander streven, dan de wetten der *Misna* en derzelver verklaringen geldend te maken. De verre verspreiding der gemeenten bewerkte een onderscheid der taal en denkwijze der Joden. De Rabbijnen leeraarden in de Chaldeeuwsche taal; het volk vond echter geen' smaak daarin, en behielp zich met Grieksche vertalingen. Er ontstond (552) een twist tusschen de Rabbijnen en de denkenden in

de gemeenten. De eersten verboden alle niet-Chaldeeuwsche vertalingen der Heilige Schrift en bestraften de ongehoorzamen met vloek en ban (*). Men vervoegde zich bij den keizer, wiens beslissing ter gunste der laatsten uitviel, omdat de landtaal de voorkeur moest hebben, dewijl het niet op het woord, maar op de zaak aankwam. Ook verbood de keizer den leeraren de studie der *Misna*. In *Palestina* vinden wij de Joden talrijk, maar door ontbinding der scholen in verval. De taal der Heilige Schrift werd door het onderscheid der vertalingen en lezingen reeds moeijelijk bevonden, en men zag zich genoodzaakt, naar de grondstellingen der Rabbijnen, de overgeleverde lezing door invoering der vocaal-, interpunctie- en nadruksteekens te beschermen. (Massora) 500 (§).

De Samaritanen vormden toenmaals eene uitge-

(*) De verschillende graden en soorten des bans; zie *Jore Dea*, leg. 334.

(§) Over de oudheid der klankstippen, zoo wel als over de geschiedenis van derzelver ontstaan, heerscht reeds een oude strijd. (Zie MENDELSSOHNS voorrede voor den Pentateuchus en Traktaat *Megila* 3. b.) Van den Talmud is genoegzaam bewezen, dat deze nog geene punctuatie kende. *Joma* 75, *Moëd Katan* 5. De verdedigers van den hoogen ouderdom der punten willen *Jesch em Lemikra* als steun hunner bewering aanvoeren. (Zie LANDAU's geest en spraak der Hebreërs na den tweeden tempelbouw. *Praag* 1822.)

breide gemeente; hun zetel was *Sichem*, hunne Godsdienst op *Gerisim;* onder keizer ZENO (490) grepen zij zelfs Christelijke kerken aan, ten gevolge waarvan hun de berg *Gerisim* ontnomen en eene kerk daarop gebouwd werd. Maar ook deze en andere werden op nieuw aangegrepen, tot dat (530) de Samaritanen hun vaderland moesten verlaten, hunne Synagogen verwoesten, en vele tot de kerk overgaan. JUSTINIANUS vaardigde onmenschelijke bevelschriften tegen de Joden en Samaritanen uit, in dewelke deze als ketters behandeld werden. Sedert (574) verdwijnen de laatste geheel uit de geschiedenis, van dewelke thans nog slechts ongeveer 100 zielen in *Nablus* (vroeger *Sichem* nabij *Jerusalem*) wonen. Deze erkennen den Hebreeuwschen Bijbel, met eenige afwijkingen ter gunste des bergs *Gerisim,* welke digt bij *Nablus* ligt, op welken zij nog voor 50 jaren hun Paaschlam offerden. Wel nemen zij insgelijks 613 geboden aan, maar zij verwerpen alle uitleggingen der Rabbijnen. (Zie PLINIUS FISK. *Erlangen* 1835.)

§ 4.

GESCHIEDENIS DER JODEN IN PERZIE.

Tijdens de vervaardiging des Talmuds waren de Joden in *Perzië* zeer talrijk en magtig, den Perzischen troon getrouwelijk onderdanig, ofschoon vaak vervolgd en wreedaardig behandeld. In den jare 609 hielpen zij de Perzen *Jerusalem* veroveren; de

Joden in *Tyrus*, 40,000 man sterk, riepen toen hunne veräfwonende broederen op, om alle Christenen te verdelgen en het land hunner vaderen weder alleen te bezitten. Zij verwoestten 20 kerken in den Paaschnacht, waarvoor de Christenen 2000 gevangene Joden ombragten. Keizer HERACLIUS bestrafte deswege (628) de Joden, voor welke hij *Jerusalem* weder geheel ontoegankelijk maakte. Spoedig daarna werden de meeste Joden des Perzischen en Byzantijnschen rijks door dat des Islams verslonden. Destijds trok een aantal Jodenfamiliën naar de oostelijke landen, bij den koning van Indië bescherming zoekende. Zij verkregen een stuk land, vormden een klein Joodsch vorstendom onder het oppertoezigt des magtigen konings van Indië SCHERAM PERIMAL, werden magtig, bekeerden vele zwarten, tot hetzelve eindelijk, nadat het 1000 jaar bestaan had, ontbonden werd. Van de geschiedenis der Joden in *China* is slechts weinig tot nu toe ontdekt geworden. Intusschen wil SCHUDT in zijne Joodsche gedenkwaardigheden weten, dat in de voornaamste provinciën van *China* Joden in menigte moeten zijn, welke in alles den Chinezen gelijk geacht zijn, en tot eerämbten geraken kunnen.

§ 5.

GESCHIEDENIS DER JODEN IN ARABIE.

Reeds ten tijde des tempels waren Joden met

Arabieren door hunnen handel en gelijkvormigheid van zeden, inzonderheid van de besnijding, bekend, en woonden in groote menigte langs de Arabische zee (230), over welke somtijds Joodsche vorsten regeerden, zoodat daardoor de Joodsche Godsdienst ook onder Arabieren verbreid werd. Mohamed, de stichter van eene nieuwe, grootendeels uit het Jodendom en Christendom zamengestelde Godsdienst (622), gebruikte de Joden tot uitvoering zijner groote plannen; tot dat een misverstand vijandelijkheden veroorzaakte, weshalve zij tot zijne vijanden overgingen. Desniettegenstaande behandelde hen de overwinnende Islam met toegevendheid, en stelde hen in het gerigt met alle Muzelmannen gelijk. Zij hadden slechts een hoofdgeld te betalen, overigens echter behielden zij de eigendommelijke inrigtingen hunner gemeenten. Sedert dien tijd verdwijnen de Arabische Joden uit de geschiedenis, en slechts van reizigers weten wij van verscheidene Joodsche stammen in *Samaa*, *Taes*, *Teanin*, zoo als in de gebergten van *Jemen*, die meest alle zwartkleurig van huid en Arabisch gekleed zijn.

§ 6.

GESCHIEDENIS DER JODEN ONDER HET KALIFAAT. KARAÏTEN. JODENHEERSCHAPPIJ.

De groote krijgsbewegingen des Islams verlevendigden allereerst den handel, aan welke vele West-

Aziatische, Afrikaansche en Grieksche Joden overgegeven waren, en daar de Muzelmannen de ongeloovige goedbezitters zwaar belastten, zoo verlieten de Joden allengskens den akkerbouw, en kozen den handel, waarom ook reeds OMER het muntslaan aan de Joden overgaf.

Aan het hof des Kalifs waren voorname Joden wel gezien wegens hun verstand en hunne geleerdheid, waardoor dan ook velen hunner aangespoord werden, om door kennis in wijsbegeerte en geneeskunde uit te munten. Daardoor ving de geest al meer en meer aan, zich van de navolging van het oude door wijsgeerige bespiegelingen te ontslaan en er bestond bij eene Gaon-keuze een strijd tegen het Rabbinismus, uit hetwelk onder aanvoering van den geleerde ANAN, eene nieuwe secte (754) onder den veelbeduidenden naam KARAÏM, schriftonderzoekers, ontstond (zie 2de Stukje, bl. 22).

Er leven er thans nog in het gouvernement *Wilna* te *Torok*, *Ponievies* en in *Luzk* ongeveer 500, in *Gallicië* 150, in *Odessa* 200, op het schiereiland *Krim*, 4000. Ook in *Constantinopel* en *Jerusalem* bevinden zich gemeenten van Karaïten.

In het jaar 760 besteeg het Jodendom weder een' troon, namelijk in het rijk der Chasaren, alwaar onder de ruwe volkeren, grootendeels Turken, zich allengs vele Joden, Christenen en Muzelmannen nedergezet hadden. BULAN, een Cha-

kan der Chasaren, liet zich van een' Jood bekeeren. Sedert dien tijd heerschte derdehalve eeuw steeds een Jood met een' Joodschen Minister, welke rang echter ten laatste het Christendom te beurt viel.

2e. Afdeeling.

GESCHIEDENIS DER JODEN ONDER DE MUZELMANNEN, VAN HET VERVAL DER AZIATISCHE SCHOLEN TOT IN DEN NIEUWSTEN TIJD.

§ 1.

INLEIDING.

In het uitgebreide rijk des Islams heeft zich de regtstoestand der Joden, sedert dezelve eenmaal gevestigd was, in het geheel niet veranderd. Er is alzoo hier een wezentlijke stilstand op te merken, en wij hebben slechts eene zwakke geschiedenis, meer van de Synagoge en van het bedrijf harer bedienaars, dan van de Joden. Derhalve hebben wij den blik steeds derwaarts te wenden, alwaar de voornaamste, op het geheel sterken invloed hebbende, werkzaamheid, ten levendigste te voorschijn komt. In de eerste eeuwen is hier het gebied der oude scholen, aan den *Euphraat* en deszelfs omstreek, dan trekt *Spanje* onze opmerkzaamheid naar zich; van daar wenden wij den blik op *Egypte;* na weinige eeuwen treedt *Barbarijë* sterker voor den dag, en eindelijk vervloeit het geheel over het gansche Islamsche rijk

heen, zoo dat alle ontwikkeling tegengehouden schijnt te worden.

§ 2.

GESCHIEDENIS DER OOSTERSCHE JODEN TOT OP DEN ONDERGANG DER WAARDIGHEID VAN RESCH-GELUTA (800).

De bloeitijd van den *Islam* onder HARUN-AL-RASCHID deelde ook den Joden deszelfs weldaden mede (800). Die Kalif koos een' sterrewigchelaar uit hun midden. Deze voorspelde zich zelven een lang leven, waarop hem de Kalif liet dooden, om hem te bewijzen dat hij de toekomst niet wist. Destijds kwam de Jood IZAAK als afgezant van KAREL den Grooten en werd bij HARUN gunstig opgenomen. Na den dood van HARUN werkte de deeling des rijks nadeelig op de scholen, waar vaak oneenigheden wegens de Geonim-keuze ontstonden, omdat de Rabbijnen meestal de zonen hunner vroegere Geonim kozen, terwijl de toenmalige Resch-Geluta elke opene plaats door zijne gunstelingen wilde vervangen. De Resch-Geluta DAVID BEN SACCAI stelde over *Surie* een' man aan van onbekende afkomst, JOM TOB, die tot dus verre wever geweest was. — De ontevredenheid over dezen onbedreven' leeraar was zoo groot, dat *Surie* bijkans geheel door studerenden verlaten werd (910). Hierop koos men in *Pumbeditha* zonder DAVIDS goedkeuring MABASSER; gene echter stelde COHEN-ZEDEK als Gaon aan; en zoo

gingen de oneenigheden voort, tot dat allengs de zucht voor het behoud der scholen ganschelijk verdoofde, daar buitendien de hooge belastingen, waaraan de scholieren onderworpen waren, de Rabbijnen buiten staat stelden, gelijk vroeger vrijscholieren te houden (1000). Het aartsvaderschap, gelijk de waardigheid van Nassi bij de Romeinen heette, werd nu geheel afgeschaft, waardoor de Oostersche Joden ophielden een geheel te vormen, zoo dat men hen sedert dien tijd in de geschiedenis naauwelijks meer aangehaald vindt. Reizigers geven het getal der thans in *Perzië* levende Joden op 20,000 huisgezinnen aan, welke meest in den bedelstand leven, en slechts in hunne Godsdienst troost en hoop vinden. Belangrijk ware eene nadere inlichting van de ontwijfelbaar uit *Perzië* afstammende kolonie der Bene Israël, die in westelijk *Azie*, op de kust van *Malabar* in *Bombay*, wonen; een krijgszuchtig volk van louter kleurlingen. Hun regeringsvorm moet nog volstrekt oud-Israëlitisch zijn. Zij bidden dagelijks het *Shemang-Israël*, nemen den Sabbath waar, maar van de feestdagen alleen den *Jom Kipoer*. Zij spreken slechts Indiaansch.

§ 3.

GESCHIEDENIS DER JODEN IN SPANJE ONDER HET RIJK DES ISLAMS. 700—1100.

In het Muzelmansch *Spanje* vormde zich de-

zelfde verhouding als in *Azië*. Onder ABDORRAHMAN (754 tot 788) stegen de Joden aanmerkelijk in aanzien; zij waren zoo geacht, dat een Duitsche geestelijke, welke te *Saragossa* als Jood leefde, den tweeden ABDORRAHMAN (822-852) noodzaakte, om alle Christenen ter aanneming of des Islams of des Jodendoms te dwingen. De Joden namen, zonder hunne wet op te offeren, geheel den Arabischen geest aan, leefden in ambten, hadden behagen in de dichtkunst, en te *Cordova*, den zetel der geleerdheid, muntten de Joden door hunne schriften uit. Beroemd zijn HASDAI, SALOMO BEN GABIRUL, vervaardigers van een aantal gezangen der Synagoge (1070), de taalkundigen, JUDA BEN KARISCH, MENAGEM BEN SERUK, enz. De studie des Talmuds werd desniettegenstaande voortgezet. In de vorstenoorlogen te *Cordova* had zich HABIUS, een Afrikaansch veldheer (1011), als regent opgeworpen; na zijnen terugkeer in zijn vaderland droeg hij de regering zijnen gelijknamigen neef over, bij wien de kruidenhandelaar SAMUEL LEVI, van de Rabbijnen slechts HANNAGID genaamd, alles gegolden heeft en koninklijke raad geworden is, waardoor hij zijne geloofsbroeders vele voordeelen bezorgde. Zijne zonen, die hem in zijne waardigheid opvolgden, werden (1064) omgebragt. Destijds leefde de vermaarde IZAAK ALFES (1089), die een reuzenwerk als uittreksel en opheldering

des Talmuds achterliet. Destijds schreef ook JUDA HALLEVI den spoedig daarna uit het Arabisch in het Hebreeuwsch vertaalden *Cosri*, ter verdediging der Joodsche Godsdienst (1150 gest.). ABEN ESRA uit *Toledo* schreef destijds zijne verklaringen der Heilige Schrift tusschen 1090 en 1170, welke, ondanks zijne vrijheid van denkwijze, door de Rabbijnen hoog geacht werd. Zijn zoon IZAAK omhelsde het Islamismus. Overigens zonken de scholen door voortdurende oorlogen in *Spanje*, welke vele Joden tot de omhelzing van den Islam bewogen. De Karaïten vervolgden insgelijks de Rabbijnen door hunne uitlegkundige schriften, welke niet zelden door ABEN ESRA, wegens derzelver juistheid in het verklaren, gebruikt werden.

Aldus besluit de geschiedenis der Spaansche Joden onder den Islam, terwijl de weinige gemeenten allengs verdwenen. Middelerwijl werd derzelver geleerdheid nog gehandhaafd door de geleerden der familie KIMCHI, tijdgenooten van ABEN ESRA.

§ 4.

GESCHIEDENIS DER JODEN IN EGYPTE ONDER HET RIJK DES ISLAMS (1000).

De geleerdheid der Spaansche Joden ging aan den eenen kant in het rijk der Christenen over, en aan de andere zijde verwierf zij zich in *Egypte* door een' nieuwen MOS'É een nieuw vaderland, door

MOSÉ BEN MAIMON uit *Cordova* (1133—1206), die het Jodendom eene nieuwe wijsgeerige grondlage verschafte, en vrijheid van denken benevens strenge vroomheid bevorderde. Onveilig in *Spanje*, zijn vaderland, vlugtte hij, 25 jaren oud, over *Palestina* naar *Egypte*, alwaar hij zijne Arabische verklaring der *Misna* voltooide. Hij woonde in *Faustath* en verschafte zich voedsel door handel met edelsteenen en munten. 1171 tot 1193 was hij arts bij Egyptische koningen, en thans hield hij zich onledig met zijn *Jad Chazaka* te schrijven. Later ging hij tot het vervaardigen van zijn beroemd werk *Moré Nebuchim* over, waarin hij als wijsgeerig navorscher optreedt. De Rabbijnen van *Montpellier* stonden verbaasd over den inhoud van dit werk, verbrandden hetzelve opentlijk, en legden deszelfs maker en lezers den ban op (1210).

De aanhangers van MAIMONIDES kregen echter vele Rabbijnen van de Arabische school op hunne hand, welke den ban op de Fransche Rabbijnen terugwierpen; daarop volgde een hevige woorden- en pennestrijd, tot dat eindelijk DAVID KIMCHI, de beroemde wijsgeer en taalkundige uit *Narbonne*, zich in het midden stelde en de ban opgeheven werd (1236). De nakomelingen van MAIMONIDES zetteden zijne school voort. De toestand der Joden onderging geene verandering. Zij waren meestal rijk en in aanzien. De handel in het groot was hunne

grootste bezigheid; maar zij lieten zich door MAIMONIDES met de gemeenten in *Palestina* naauw verbinden, en deden dikwerf bedevaarten naar *Jerusalem*, dat weder door Joden bewoond werd.

§ 5.

GESCHIEDENIS DER JODEN IN BARBARIJE EN IN HET OVERIGE AFRIKA ONDER DEN ISLAM (1300).

De gemeenten aan de noordkust van *Afrika* groeiden tot eene verbazende menigte aan. Zij waren uit het Oosten met de Arabieren gekomen, en werden telkens meer van *Griekenland* en *Spanje* versterkt. Zij waren, hoezeer verdrukt, toch de beschaafdste volksklasse, en derhalve ook in het bezit van den gewigtigsten tak van nijverheid, en uitstekend in wetenschappen. In elken staat was vroeger een opperrabbijn als hoogste regter der gemeenten, maar sedert omstreeks 150 jaren werd door een' Scheik en twaalf afgevaardigden de Joodsche bevolking geregeerd. In menig opzigt beperkt, als in kleeding en belastingen, leven zij toch tevreden. Belangrijk is de bloei der Algerijnsche school onder IZAAK BEN SCHESCHET (1391). In de tweede helft der 17de eeuw leden de Joden groote onheilen. MULEY ARCHEY, koning van *Tafolet*, vervolgde 1667 de Joden overal. Desniettegenstaande stelde hij later een' rijken Jood als Scheik aan, en zoo ging het altijd voort. De willekeur des

konings toonde zich soms barbaarsch, soms ook vriendschappelijk tegen de Joden. Nog in 1817 was een Jood, MASAELO BEN LEAHO, minister van buitenlandsche zaken bij den Sultan van *Marokko*. In *Algiers* leven thans nog 15,000 Joden, wien de verovering der Franschen vele vrijheden verschafte.

§ 6.

VERVOLG. TURKIJË.

In het Byzantijnsche rijk waren sedert 982, toen de Joden uit *Sparta* verjaagd werden, slechts weinige gebleven, die door het ontstaan des Turkschen rijks slechts winnen konden, vermits de Turken godsdienstvrijheid schonken en alleen de Christenen als vijanden mishandelden; terwijl reeds MURAD II (1451) een' Joodschen lijfarts had, gelijk de latere Sultans. Ook de muntbeambten waren gewoonlijk Joden. In den jare 1567 benoemde prins SELIM een' Portugeeschen Jood, Don JOZEF, die in zijn vaderland genoodzaakt was tot het Christendom over te gaan en zich naar *Constantinopel* begaf, tot hertog van *Naxos*, welke des Sultans vertrouwde vriend bleef. Door deze begunstigingen vonden zich vele vreemde Joden genoopt het Turksche rijk in te trekken, zoo dat de gemeenten in *Turkijë* verbazend talrijk werden, welke door verdragen gevestigd, door opzieners geleid en door Rabbijnen gerigt werden, die uit de vele Rabbijnsche scholen aldaar optraden. In *Zephat*

leeraarde (1574) de beroemde JOZEF CARO, een Spanjaard, en schreef zijn beroemd BETH JOZEF en S'ULCHAN ARUCH. Ongeveer 1580 leefde de beroemde bijbelverklaarder MOS'E ALS'UCH in *Zephat;* even zoo leefden gelijktijdig in *Constantinopel,* in *Salonichi,* in *Jerusalem,* enz. de voornaamste Rabbijnen, van welke wij nu nog bewonderingswaardige gedenkstukken van hunnen geest bezitten. Ook de *Kabbala* kwam weder in zwang, voornamelijk door IZAAK LURIA. Er werden bijzondere kabbalistische scholen gevormd, uit dewelke eene nieuwe secte ontstond.

§ 7.

GESCHIEDENIS DER SABBATHEËRS.

(1625—1677.) Ten tijde der uitbreiding van de *Kabbala* leefde in *Smirna* de zoon eens vogelhandelaars, S'ABBATHAI ZEVI, beroemd en bewonderd door zijne uitstekende bekwaamheden. Op zijn vijftiende jaar was hij in de Talmudische studiën geheel volleerd; op zijn achttiende jaar leerde hij reeds de *Kabbala.* Hij leerde in eene groote zaal, soms ook in de vrije lucht, voerde wekelijks zijne toehoorders aan de zee, baadde zich met hen en rustte tot den avond. Hij zelf leefde in strenge onthouding en gaf zich den schijn eens profeten. In zijn vierëntwintigste jaar openbaarde hij aan zijne scholieren, dat hij de verwachte Messias was en dat hij *Israël* uit den Islam en uit het

Christendom verlossen zoude. De Rabbijnengerigten verklaarden hem vogelvrij, waarop hij naar *Salonichi* vlugtte en daar met opene armen opgenomen werd. Maar ook hier vervolgde hem het Rabbijnengerigt; hij moest vlugten en kwam eindelijk naar *Jerusalem*, waar hij meerdere jaren ongestoord zijne *Kabbala* uitbreidde. Aan hem sloot zich NATHAN BENJAMIN uit *Gaza*, die den voorlooper van den Messias speelde. Eindelijk spraken de Rabbijnen het doodvonnis over den voorgewenden Messias uit; hij vlugtte weder naar *Smirna*, waar zijne aanhangers intusschen voor hem werkzaam waren, en werd ginds vormelijk als Messias ontvangen en bewonderd. Niemand waagde zich aan den heiligen man, die van duizenden begeleid, door de straten trok, een vaandel dragende en liederen aanheffende, welke de verrukten luid nazongen. Zijn naam verspreidde zich overal; van alle kanten kwamen afgevaardigden hem te begroeten, die nogtans, wegens den grooten invloed, soms weken lang op audientie moesten wachten. Een profetenbedrog werd heerschend; een MOZES CERUEL in *Constantinopel* had verrukkingen, danste en spartelde, en deed orakelen in den Zohar-tongval. Inmiddels werd over deze bewegingen den Divan berigt gegeven. S'ABATHAI ZEVI begaf zich naar de hoofdstad, stelde zich uit eigene beweging in de gijzeling, en werd op bevel van MAHOMED IV als staatsgevangene naar *Kuthaja* ge-

bragt, alwaar hij vorstelijk leefde, verzoekschriften aannam, verordeningen uitvaardigde, en onder anderen de tot dus verre bestaande vastendagen tot feesten maakte. Eindelijk kwam een vreemde Pool, NEHEMIA, een Kabbalist, om hem te ontmaskeren. Hij begaf zich spoedig naar den Sultan en verklaarde ZEVI als bedrieger. Deze liet hem voor zich brengen, waar de gevangene terstond alle beradenheid verloor. MOS'E BEN RAPHAEL, vroeger een Jood uit de familie ABARBANEL, lijfarts van den Sultan en deszelfs tolk, vermaande ZEVI de waarheid te belijden, waarop hij wezentlijk de eenvoudige verklaring gaf, dat hij een Rabbi was gelijk vele, en slechts door algemeene erkenning tot Messias uitgeroepen was geworden. De Sultan wilde hem drie giftige pijlen in de borst stooten, maar zijn tolk overreedde den gevangene voor te geven, dat zijn oogmerk geweest was om tot den Islam over te gaan, waarmede de Sultan tevreden was, en hem als Muzelman eerbiedigde. Daardoor gingen vele zijner aanhangers insgelijks tot het Islamismus over. Hij stierf 1677 en liet vele aanhangers achter, die zijne secte overal uitbreidden (1700—1717). Overigens levert de geschiedenis sedert dien tijd omtrent de Turksche Joden weinig belangrijks op. De enkele gruwelijkheden wisten de Joden met godsdienstige kracht te tarten, en zij vormden onderling eene

gemeenschap onder hunnen Opperrabijn. De thans (1841) regerende Sultan toont ook ten opzigte der Joden zijne neiging tot regtvaardigheid, vermits hij hen in het regt met alle Turken gelijkstelt.

3e. Afdeeling.

GESCHIEDENIS DER JODEN IN DE CHRISTELIJKE LEENSTATEN, VAN KAREL DEN GROOTEN TOT KAREL V. (800-1520.)

§ 1.

INLEIDING EN GESCHIEDENIS DER JODEN ONDER DE CAROLINGEN.

In de Christenheid hadden de Joden nog geene verzekerde stelling, en slechts in de uitbreiding van het Romeinsche regt hadden zij eene zekere burgerlijke veiligheid verkregen, die echter van den Godsdienstijver der geestelijke vorsten menige inbreuk lijden moest. Zoo onder de Frankische en West-Gothische koningen, deels zelfs in het Byzantijnsche rijk, tot aan de wederopkomst van het Westelijk keizerdom, en van een nieuw staatsregt door vermenging van Romeinsche begrippen met die van het leenwezen, waren zij der gewelddadigheid en der willekeur zeer prijs gegeven. Alleen de betere gezindheid van vele Pausen, de bekeeringszucht van eenige vorsten en geldelijke overwegingen verhoedden eene algeheele vernie-

tiging der Joden, wien overigens de vervolgingen der West-Gothen in *Spanje*, de mishandelingen in *Frankrijk* en de oorlogen in *Italië*, bijkans alle winstgevende werkzaamheid ontroofd hadden. Van de krijgsondernemingen van KAREL den Grooten hadden de Joden naauwelijks eenigen hinder, terwijl hunne aanzienlijke handelszaken door hem beschermd werden. Later werd hun invloed aan het hof, door hunne bekwaamheid en hunnen afstand van de geestelijkheid en de regering, beduidend (839). LODEWIJK de Vrome, die den Jood ZEDEKIAS tot lijfarts had, begunstigde de Joden bij kabinetsschrijven. Een Jodenmoord kostte 10 pond goud. Tot afdoening der Jodenzaken benoemde hij eenen Magister Judaeorum. Hunne voornaamste handelplaats was *Lyon*. Onder LODEWIJKS navolgers veranderde hun toestand. De koninklijke magt zonk, het leenbeginsel ontwikkelde zich, en de geestelijkheid gebruikte haren invloed tegen de Joden (840 en 860). De bisschoppen AMULO en REMIGIUS tastten hunne regten aan, en lieten zelfs in de Synagogen het Christendom prediken. Te *Toulouse* werden de Joden zeer vervolgd, en aan de Christelijke hoofdfeesten bekwam de Syndicus der Joden voor de hoofdkerk immer eene oorvijg, die eens een kapellaan met zulke kracht uitdeelde, dat hij het ongelukkige offer der dwaasheid met één slag dood ter aarde velde.

De Joden hielden zich nu meer aan de allengs onafhankelijk wordende vrijheeren. Karel de Kale echter onderwierp de Joden als eigendom des rijks aan eene zware belasting op hun vermogen, waardoor onder genen een zekere naijver op het bezit der Joden ontstond, omdat deze door de zoogenaamde Jodenbelastingen zoo wel den vrijheeren als den keizer zeer voordeelig waren.

§ 2.

GESTELDHEID DER JODEN ONDER HET NIEUWE ROMEINSCHE RIJK, HUNNE REGTEN EN PLIGTEN.

Het nieuw Romeinsche rijk nam uit het oude een groot aantal Joden over, welke in het regt met de Christenen gelijkstonden, en slechts in enkele wetten nu eens wegens de Godsdienst begunstigd, dan eens benadeeld waren. Het regt der Joden werd eerst ten tijde des Romeinsch-Duitschen rijks verklaard in de volgende grondtrekken. Alle Joden in het rijk zijn met lijf en goed deszelfs eigendom, en slechts dit alleen heeft over hun opentlijk regt te beschikken. Ingevolge dezen grondslag heetten de rijksjoden dikwijls in oorkonden bijzondere kamerdienaren. Verder: De Joden zijn beschermelingen des rijks en iedere besnoeijing hunner regten wordt als eene misdaad tegen het rijk beschouwd. Wat echter de inwendige aangelegenheden der Joden betreft, zoo vormen deze een'

stand voor zich, met welke zich het rijk niet inlaat. Even als in het rijk, was de gesteldheid der Joden in *Italië*, alwaar zij deels de bescherming des Keizers, deels die van den Paus toebehoorden. Minder bepaald is derzelver betrekking in de Oostersche landen; overal bleef hun evenwel de vrijheid over, binnen de grenzen des rijks zich te bewegen, en hunne Godsdienst ongestoord uit te oefenen. Deze vrijheid gaf den Joden een regt op de bescherming dier landsoverheid, in welker gebied zij zich toevallig bevonden. Tot veiligheid werd hun meestal een vrijgeleide toegestaan, hetwelk de Joden gaarne betaalden. Daaruit ontstond de gewoonte, elken doortrekkenden Jood ook zonder zijne aanvrage een geleide op te dringen, en de opbrengst als eene buitengewone staatsinkomst te beschouwen. Overal mogten zij gemeenten oprigten en huizen koopen, doch in *Italië* was het gebruik om den Joden, tot voorkoming van verdrietelijke aanrakingen, afzonderlijke straten in te ruimen; later ook in *Duitschland*, van waar de Jodenstraten ontstonden. Bij de oprigting der gemeente ontwierpen de Joden, zonder bemoeijing van vreemde overheid, hunnen regeringsvorm, kozen hunne opzieners en Rabbijnen, welke al het godsdienstige en alle onderlinge oneenigheden afmaakten en den ban als dwangmiddel bezigden. Vaak hielden verscheidene Rab-

bijnen op bestemde plaatsen vormelijke Synoden (Hebr. *Waäd* genaamd). In *Silesië* en *Polen*, alwaar ook Joden als grondbezitters aanwezig zijn, worden hunne personen nog sterker in bescherming genomen. Hunne pligten, welke zij omtrent het rijk te vervullen hadden, bestonden in belastingen, welke voor den beheerscher van veel belang werden, dewijl zij zekerder waren, dan het voordeel van elken anderen staatseigendom.

§ 3.

VERVOLGINGEN EN LIJDEN DER JODEN IN HET RIJK.

Ondanks de aan de Joden toegezegde bescherming, moest hun echter hunne gesteldheid veelvuldig onheil berokkenen. Van alle eer uitgesloten, kon de lust geenszins bij hen ontwaken of aangespoord worden om door kunstrijke vinding, of door verdienste jegens den staat en het algemeene welzijn uit te munten. Met *geld* was de Jood belangrijk en achtbaar, en daarbij ook nuttig voor den staat. Derhalve legden zich de Joden ook voornamelijk op geldelijken handel toe, omdat de staat zelf hun dien aanwees, en daardoor verzamelden zij wel groote schatten, doch waarlijk niet voor zich zelven. Dan zelfs deze eenige handel, waartoe men hen bepaalde, berokkende hun den haat dergenen, wien zij daardoor eene behoefte geworden waren. Intusschen waren tot op den tijd der kruistogten

de keizerlijke bescherming, en de wetgeving des Romeinschen Stoels werkzaam genoeg, om algemeene overvallen te verhoeden. Edoch de groote, onder Pauselijken aflaat aangevangene beweging der kruisridders moest den Joden verderfelijk worden. Hier gingen ruwheid, eigenbelang en Godsdienstijver hand aan hand gepaard, om op weerlooze menschen aan te vallen, dezelve schandelijk te vermoorden, of met het zwaard tot het Christendom te dwingen. In *Trier* maakte men 1096 het begin, waar de meeste Joden omgebragt werden, vele echter, inzonderheid vrouwen en maagden om hare eer bezorgd, zich zelve om het leven bragten, en slechts uiterst weinige tot den overgang bewogen konden worden. Die zelfde tooneelen werden te *Metz*, *Keulen*, *Maintz*, *Worms* en *Speier* herhaald. Oude berigten melden van 5,000 aan den Rijn, en 12,000 in Middelduitschland vermoorde Joden. Na de kruistogten haalden de Joden weder een weinig adem, deels door de bescherming der vorsten, deels door de toenemende levendigheid des handels. Desniettegenstaande ontbrak het geenszins aan plaatselijke vervolgingen, als in *Leobschutz* (1163), in *Breslau* (1226), in meerdere oorden van *Mecklenburg* (1225), in *Frankfort* (1241), grootendeels wegens ongegronde beschuldigingen. De wreedaardige ombrenging van zekeren Rabbi AMMON, welke in dit jaar moet voor-

gevallen zijn, is genoegzaam bekend. Allerlei omtrent de Joden uitgestrooide geruchten, vooral de hun aangewrevene zucht om Christenkinderen te vermoorden, gaven aanleiding tot ontzettende gruwelen. De stad *Bern* verjoeg deswege (1288) alle Joden, in *Munchen* verbrandde men daarom 180 Joden met het huis, dat zij bewoonden. Een edelman RINDFLEISCH deed zich als profeet op om de Joden te verdelgen en zijne ruwe aanhangers versloegen alles. Een boer, ARMLEDER genaamd, verzamelde een aantal boerenvolk tot den kruistogt tegen de Joden (1337). Later (1346) verbreidde zich nieuw onheil door de Flagellanten (geeselbroeders), en toen nog de pest in *Europa* woedde, gaf men voor, dat de Joden door vergiftiging der bronnen de oorzaak van dit kwaad waren, en werden allergruwelijkst vervolgd. In den jare 1400—1500 begonnen nieuwe vervolgingen van verschrikkelijken aard, welke door Godsdienstijver bewerkt werden; men trok derhalve ook tegen de Joodsche Godgeleerde boeken te velde, de Talmud moest geheel vernietigd, en alle exemplaren verbrand worden, en zoo meer dergelijke rampspoeden, die wij hier niet allen kunnen aanhalen.

§ 4.

GEAARDHEID, VORMING EN WERKZAAMHEID DER RIJKSJODEN.

De omstandigheden vormen den mensch, en

bijzonderlijk geheele menigten. De Romeinsche rijksinrigting drong zich in haren (door het Christendom en door de volksverhuizing,) omgekeerden toestand den Germaanschen volkeren op. De Joden behoorden noch geheel aan het rijk, noch aan de Germanen. Deze betrekking vormde hen tot eene bijzondere kaste (klasse), en zij bleven bij de verbinding der Germaansche stammen met het rijk uitgesloten. Zij moesten zich derhalve eene eigene wereld scheppen, en hun geest moest trachten het veld aan te bouwen, hetwelk alleen hun niet ontrukt werd — het Jodendom. Onbekommerd om de buitenwereld, gaven zij zich derhalve aan de godsdienstige beschouwing, de studie des Talmuds over. In de Rijnsteden verhieven zich vele Talmudische scholen, waar ook *Kabbala* bestudeerd werd, en waaruit eene menigte mannen van veelomvattende Talmud- en wetkennis te voorschijn kwamen. Ten laatste was het steeds meer toenemende Rabbijnenwezen aan geene regels onderworpen, weshalve meerdere Rabbijnen het besluit namen eene soort van *Semicha* in te voeren (1420), en die Rabbijnen te erkennen, die door een Rabbinaal collegie met den titel *Morena* voorzien zijn. De ongeleerde Jood was slechts makelaar, kleinhandelaar en geldleener, en de rampzalige toestand der rijksjoden, de geestesdwang, en der logenachtige aantijgingen, moesten noodwendig ge-

mor en tegenzin tegen beroepsvlijt en kunst voortbrengen.

§ 5.

GESCHIEDENIS DER JODEN IN FRANKRIJK, TOT AAN DE VERDRIJVING DERZELVE. 1395—1591.

Wat wij van den geest der Duitsche Joden meldden, geldt naderhand sterker van die in *Frankrijk*, alwaar zij in den beginne nog een deel van hunne regten uit het keizerdom behielden; maar later, steeds meer tirannisch behandeld, ook in diepere ellende verzonken. Na het verdrag te *Verdun* (843) werd de Carolinger monarchie in drie deelen gesplitst, en KAREL de Kale verkreeg *Frankrijk*. Nadat hem verscheidene nakomelingen in de regering opgevolgd waren, moest dit heerlijke land vele eeuwen achtereen ongelooflijke veranderingen in deszelfs regering ondergaan. Hertogen, graven, stadgemeenten streden om eigéne magt, en zochten zich onafhankelijk te maken. De Joden moesten door belastingen deze handelingen van enkelen ondersteunen, en slechts onder de hardste voorwaarden werd hun enkel bestaan toegekend. De Joden werden slechts middel ter verwerving voor allen, en stonden dieper dan de slaaf, jegens welken men nog geloofde pligten te moeten vervullen. Zulk eene wederregtelijke gesteldheid maakte de Joden tot de ontaardste menschenklasse, die men eindelijk, toen zij, van alle

kanten uitgeplunderd, niets meer opbragten, niet meer in het land dulden wilde, waarom KAREL VI den 15. September 1591 hun gelastte, onverwijld het land te ruimen, waarop zij zich naar *Duitschland*, *Italië*, *Polen* en naar het grondgebied van kleinere vorsten begaven.

§ 6.

LETTERKUNDIGE WERKZAAMHEID DER FRANSCHE JODEN.

De oudere Fransche Joden waren meer vrije menschen, waarom ook bij hen de wetenschap des Jodendoms aangekweekt werd, en terwijl de Noord-Fransche Joden zich bij voorkeur met de studie des Talmuds bemoeiden, legden de Zuid-Franschen zich op taalonderzoek, natuurkunde en op noodige hulpwetenschappen toe. Edoch is een tegenovergestelde invloed zigtbaar. MOS'É HADARS'AN uit *Narbonne*, NATHAN BEN JECHIEL in *Rome* en GERS'ON in *Noord-Frankrijk* traden (1050—1100) te voorschijn. Naderhand prijkte RAS'I, verkeerdelijk JARCHI genaamd. 100 Jaar later ontstonden de TOSAPHOT. Aan zulk eene uitbreiding des Talmuds ergerde zich de Christelijke geestelijkheid, en veroorzaakte die groote Talmud-vervolging (1200). In het zuiden maakte de studie der wijsbegeerte voortgangen, zoo dat men daarvan de omverwerping des Jodendoms begon te duchten, en maatregelen trof, om de meer vrijzinnige

leeraren te verketteren, welke echter door het overwigt van wijsgeerig beschaafde Rabbijnen verijdeld werden.

§ 7.

GESCHIEDENIS DER JODEN IN ENGELAND.

De Joden leefden ook eenige eeuwen in Engeland, insgelijks als een voorwerp der nijverheid der vrijheeren en des konings. Eduard de Belijder verklaarde (1041) voor het eerst de Joden van zijn rijk voor eigendom des konings. Zij verkregen tevens vele gunsten, omdat deze ook voordeelen des konings waren, zoo dat hun rijkdom zigtbaar aanwies en zij bij de koningen in aanzien stonden, waardoor zij echter bij het volk des te meer gehaat werden. Bij het krooningsfeest des konings Richard Leeuwenhart (1189) ontaardde eene vechtpartij in een' volslagen' volksopstand tegen Joden, waarbij in verscheidene steden zeer vele hun leven verloren, de meeste echter van hun vermogen beroofd werden. Door Koning Johannes (1199) werden de Joden weder rijk, magtig en schitterend, later echter door zijne hebzucht weder in armoede en ellende gestort. Gedurende het regentschap van den jongen Hendrik III (1216), werden vele dergelijke misbruiken afgeschaft, en een bijzonder bestuur tot bescherming der Joden ingesteld, edoch in zijne rijpere jaren veroorloofde hij zich nog meer gruwelijk-

heden tegen de Joden dan zijne voorgangers, die slechts met zijnen dood (1272) ophielden. De toestand der Joden was ellendig; zij hadden weinige gemeentelijke inrigtingen, weinig Rabbijnen en nog minder geleerden. Eduard putte reeds als prins en koning (1275) de Joden uit, en gebood eindelijk (1290) den gezamentlijken Joden het land te ontruimen, waarop 13 tot 16,000 Joden de wijk namen, van welke vele hunne eigendommen verloren.

§ 8.

GESCHIEDENIS DER JODEN OP HET PYRENEESCHE SCHIEREILAND.

Iets verdragelijker was de toestand der Joden in die deelen van *Spanje*, welke zich tegen den Islam onder Christelijke vorsten staande hielden, tot dat deze de heerschappij van het gansche schiereiland bemagtigden. Hoe sterk ook in deze landen sedert het schandelijk gedrag der West-Gothische koningen tegen hunne Joodsche onderdanen (zie bladz. 3) de vijandschap tusschen Christenen en Joden verklaard was, en dezelve, door het staatkundig gewigt, aan het hof der Muzelmannen voedsel ontving, zoo stonden de Joden desniettemin bij de Christenen in achting, welke zij ook door wetenschappelijke beschaving verdienden. Van 711 tot 1090 trokken de Joden weder naar de oorden, waar zij vroeger gewoond hadden, en

wij vinden aldaar en ook in *Portugal* talrijke gemeenten. Overigens vormde zich ook hier het denkbeeld, dat de gezamentlijke Joden de eigendom des konings waren, en deswege op zijne bescherming rekenen konden, terwijl ook zijne magt te hunnen opzigte door de Cortes beperkt was. Bij enkele vervolgingen werden de Joden overal beschermd, en slechts door de bekeeringszucht eenigermate bemoeijelijkt. In het jaar 1391 echter werd het gepeupel door de prediking des Aartsbisschops van *Niebla* opgehitst; waardoor meer dan 3,000 Joodsche familiën gedood werden, terwijl bijna 200,000 personen tot de kerk overgingen. De Joden waren thans niet meer zeker van bescherming, weshalve vele naar de roofstaten uitweken. 1417 ontstonden er penneöorlogen voor en tegen het Christen- en Jodendom. De nieuwe overgegane Christenen zagen zich nog meer en bijzonder door de inquisitie gekweld, welke schrikkelijk onheil zelfs onder Christenen aanrigtte. In het jaar 1492 verscheen het bevel, dat de gezamentlijke Joden binnen vier maanden het land ruimen moesten, zonder hun vermogen mede te nemen, om na de overwinning over de Mauren een zuiver Catholijk rijk te grondvesten. Ruim 300,000 verlieten hun vaderland, verlieten have en goed, verlieten alles wat hun dierbaar geworden was, en namen de wijk deels naar *Portugal*, deels naar *Marokko* en

Barbarijë, deels naar *Italië* en *Turkijë*, om uit een land te vlugten, waar hun gebed tot den eenigen God als misdaad gekeurd was; en *Spanje* bezat nu slechts nog Joden, onder de huichelmom des Christendoms. — In *Portugal* leefden de Joden sedert eeuwen tamelijk rustig. Velen derzelve en met name de familie ABARBANEL stonden sedert 1391 in groot aanzien. DON IZAÄK ABARBANEL was geheimraad van ALFONSUS V. Doch ook hier verscheen naar aanleiding van *Spanje* een bevel tot uitwijking (1495); en toen de Joden draalden, werden al hunne kinderen ten doop gesleept. Diegenen, welke niet konden weggaan, gingen tot de kerk over, terwijl zij heimelijk Joden bleven. Maar een verschrikkelijk lot verbeidde hen 1506. Bij een' hongersnood werden meer dan 2,000 zulke nieuwe Christenen vermoord en der vlammen ter prooi gegeven. Zelfs in de Oost-Indische coloniën vervolgden de Portugezen de Joden, en met hunne aankomst, werd waarschijnlijk het Joodsche vorstendom in *Indië* (zie bladz. 7) ontbonden (1510), waarop zich de Joden in het rijk des konings van *Cotschin* in *Indië* begaven, die hen gewillig opnam, en waar er zelfs thans nog vele wonen.

De geleerdheid der Joden splitst zich ook hier in het Rabbijnsche en in het wijsgeerige gebied. De namen van een' IZAAK ALPHASI en MO'SÉ HADARS'AN (omstreeks 1100), BECHAI (1160), TIBBON

(1200), MOS'É BEN JAKOB MIKOZZI, MOS'É BEN NACHMAN (1268 gest.), RABBENU AS'ER BEN JECHIEL (1305), DAVID AVUDRAHM (1375) JOZEF ALBO, vervaardiger der *Akarim* (1425), IZAAK BEN ARAMA, vervaardiger van *Akeda* (1463), DON IZAAK ABARBANEL (1508), zijn de schitterendste in dit tijdvak, en worden om hunne uitgebreide geleerdheid thans nog hoog geschat, terwijl hunne werken ons als eene bron van groote geleerdheid bewaard bleven.

4e. Afdeeling.

GESCHIEDENIS DER JODEN IN DE CHRISTENHEID, VAN DEN HERVORMINGSTIJD AF TOT AAN DE FRANSCHE OMWENTELING (1520-1789).

§ 1.

GESTELDHEID DER JODEN.

Van *Engeland*, *Frankrijk*, *Spanje* en *Portugal* wettelijk uitgesloten en door de noordsche rijken even min als door het wilde *Moscovië* gretig uitgelokt, bleven in de Christenheid slechts nog Joodsche gemeenten in *Duitschland*, *Italië* en *Polen*, mede zeer talrijk en beduidend door pachtingen en ruilhandel, maar hun geschiedkundig leven is bijkans slechts eene sluimering, tot tegen het einde van dit tijdperk, toen ook zij van de gevolgen der geweldige stormen, die *Eu-*

ropa teisterden, weggesleept werden. — De algemeene gesteldheid der Joden bleef bijkans tot aan het slot van dit tijdperk dezelfde gelijk vroeger. In het rijk werd de wetgeving niet veranderd, de Joden stonden onder rijksbescherming, verbrokkeld onder dat der keurvorsten, en allengskens meer en meer bij enkelen verstrooid onder steden en kleine heeren. Even zoo in *Italië*, alwaar hen de Paus beschermde, in *Polen* en *Hongarijë*, waar zij bij hunne oude voorregten en beperkingen, in hunne Godsdienst ongestoord bleven. Nieuwe landen echter openden zich voor hen; de vroegere vervolgingsgeest hield op, en op nieuw mogten zij zich in *Engeland*, *Frankrijk* en in de *Nederlanden* vestigen, waardoor zij ook in andere landen betere behandeling verkregen. Doch door hun van alle volken afgezonderd leven en handelen, bekwamen zij ook overal een afgezonderd karakter, bijzondere spraak en inzigten.

§ 2.

VERORDENINGEN OMTRENT DE JODEN. VERVOLGINGEN.

Keizer KAREL V, welke als Spaansch koning *Barbarijë* op het Pyreneesche schiereiland versterkte, stelde regeringsmatig de rijksjoden onder de rijksbescherming, en desgelijks de keurvorsten en standen, welke Joden opnamen. Daardoor waren de

Joden van hunnen kant verpligt, tot betaling hunner belastingen en tot strenge afhankelijkheid van de regering, zonder welker toestemming zij geen handelsverdrag sluiten, geene Synagoge bouwen, en het land noch in- noch uittrekken mogten. In *Italië* was eenigzins grootere vrijheid van verkeer door den handel met de Levant, en meer vrijheid van denken door de verspreiding der Spaansche geleerdheid. In den *Kerkelijken Staat* wisselde de willekeur zeer dikwijls met betrekking tot Joden; hunne wetten werden soms uitgebreid, soms ingekort, en dezelfde Joden, die de eene Paus als toovenaars en gespuis verjoeg, nam de andere als nuttige burgers weder op. Overigens begonnen in dezen tijd handelingen over godsdienstige schriften der Joden, over toelating des Talmuds en der gebedenboeken. In *Bohemen* en *Moravië* leden de Joden menige door woeker veroorzaakte onheilen, en GREGORIUS XIII liet (1584) de Joden met geweld naar de kerk drijven, alwaar zij de bekeeringspredikatiën moesten hooren. LUTHER daarentegen predikte zachte behandeling der Joden omtrent Godsdienst; maar wenschte tevens de verandering der woekeraars in nuttige ambachts- en landlieden. De markgraaf GEORGE van *Brandenburg* liet (1571) zijnen hofjood LIPPOLD in *Berlijn* ombrengen en alle Joden uit het land jagen. In de meeste steden ontvingen zij bijzondere

reglementen; die in *Frankfort* aan den Main (1613) door een' opstand afschuwelijk verminkt werden. Het graauw drong in de Jodenstraat en plunderde dezelve, terwijl de Joden hunne straat verlieten en in de stad bescherming zochten. De troepen verschaften ze hun; de Keizer liet aan hunne straat zijn beschermingsëdict aanplakken, en de stad moest de geledene schade vergoeden. Den dag der terugkeering in hunne straat (20. Adar) maakten de Joden tot feestdag, welke den naam *Purim Vints* draagt, omdat VINCENT VETTMILCH, een peperkoekbakker, aanvoerder der oproerlingen was, en deswege onthoofd en gevierendeeld werd. Dergelijke tooneelen vonden in *Worms* plaats.

De 30jarige oorlog beroerde de Joden slechts weinig, in tegendeel erlangden zij door hunnen betoonden ijver bij den arbeid aan de vestingen een' bijzonderen beschermbrief van den Keizer (1649). Dat zelfde jaar echter vervulde de Joodsche gemeente in *Polen* met schrik en droefheid. De opstand der Kozakken trof de edellieden en boeren zeer hard, maar de Joden nog harder, onder welke de Kozakken-Hetman CHMEL een verschrikkelijk bloedbad aanrigtte. Bijkans geene plaats in *Polen* bleef verschoond, en vele Joden trokken deswege in de Oostenrijksche staten, alwaar zij zeer beperkt, maar toch wettelijk leven konden. In *Weenen* werden de Joden meermalen

(1670 en 1700) verdreven, terwijl in de mark *Brandenburg* zich voor hen een nieuw toevlugtsoord opende. Onder FREDRIK II (1712- 1750) werd de aangelegenheid der Joden wettelijk bepaald, alzoo hij uitdrukkelijk met betrekking tot de Joden verklaarde: «Bij mij kan ieder gelooven wat hij wil, wanneer hij slechts eerlijk is.» Door den Westfaalschen vrede kwam een deel der westelijke Joden in Fransche bescherming, welke hun meer veiligheid verschafte dan die des rijks. In *Lotharingen* verkregen zij insgelijks wettelijke inrigting. In *Zwitserland* werden de Joden slechts bij enkelen geduld, even zoo in *Wurtemburg*, alwaar zij slechts onder SÜSS-OPPENHEIM bij den hertog KAREL een schitterend tijdperk hadden. In het Oostenrijksche bleef de behandeling der Joden nog willekeurig. Onder MARIA THERESIA geraakten vele tot groot aanzien en welstand. De verordening voor Joden, door FREDERIK den Groote 1755 gemaakt, was zeer mild. Meer vrijheden veroorloofde intusschen het tolerantie-edict van JOZEF II. In andere landen worden wel geene bijzondere wetsveranderingen gevonden; in het algemeen echter werden in dit tijdperk de Joden zelfstandiger, en de geestelijkheid verloor door de hervorming haren invloed.

§ 3.

NIEUWE NEDERZETTING DER JODEN ONDER GUNSTIGE OMSTANDIGHEDEN.

Hendrik II veroorloofde (1550) den Joden in *Spanje,* welke nog onder het Christelijk masker hun Jodendom opregtelijk behielden, in *Frankrijk* gemeenten te vormen, hun der kerk slechts schadelijk masker af te leggen, en stond hun toe, voor een matig beschermgeld, onbeperkte vrijheid des verkeers. Ook in de *Nederlanden* werden (1603) Joden opgenomen, nadat zich dit land van het Spaansche juk bevrijd had; ook in *Amerika* zochten vele Joden hun geluk, vormden allereerst in *Brazilië* (1624) eene volkplanting, die nogtans reeds in 1654, nadat de Portugeesche regering *Brazilië* in bezit nam, van de Joden ontruimd moest worden. Gelijktijdig kwamen ook vele Joden naar *Jamaïca,* en iets later naar *New-York,* alwaar zij sedert dien tijd aanzienlijke gemeenten vormen en volkomen vrij verkeer hebben.

De ondernemingsgeest der Spaansche Joden was nu weder geheel ontwaakt; in het bijzonder onderscheidde zich de gemeente van *Amsterdam,* aan welke niets meer te wenschen overig bleef dan den aanleg eener nederzetting in *Engeland.* De omwenteling aldaar opende hun het uitzigt daarop, en de beroemde Menasse ben Israël (*) werd daartoe

(*) Zie Menasse ben Israël van Mendelssohn.

uitgekozen om met den Protector CROMWELL daarover in onderhandeling te treden (1654). Hierop vestigden zich de Joden in *Engeland*, en reeds (1663) bouwden zij eene Synagoge in *Londen*. Aanvankelijk werden zij als vreemdelingen beschouwd, bemogten geen' grondeigendom aankoopen, en betaalden vreemdelingsgeld (1723); echter, toen reeds vele Joden in *Engeland* geboren werden, mogten zij ook bezitters van grondeigendommen worden, en behoefden zelfs niet op het eedsformulier, dat hun geloof in den weg stond, te zweren. 1739 verklaarde GEORGE II alle in zijn land 7 jaren wonende Joden voor inboorlingen; 1753 verscheen eene bill tot verleening van burgerregt aan alle Joden, die 3 jaren in *Groot-Brittanje* gevestigd waren, welke echter weder ingetrokken werd. Het geluk der Joden verhief zich ook tot hoogere werkzaamheid en vorming, zoo dat eene eeuw voldoende was, om eene geheele herschepping hunner begrippen en hunner burgerlijke werkzaamheid en gesteldheid daar te stellen.

§ 4.

INWENDIGE WERKZAAMHEID. SCHOLEN EN GELEERDEN.

Bij alle wederwaardigheden vergaten de Joden niet het vlijtig doorzoeken hunner godsdienstbronnen, dat door de uitvinding der boekdrukkunst zeer verligt werd. De groote gemeenten stelden

hunnen roem daarin, om merkwaardige Talmudscholen te bezitten, zoo als *Brody*, *Lemberg*, *Praag*, *Furth*, *Frankfort*, *Venetië* en *Amsterdam*, waar men nogtans de Duitsche school van die der Portugeesche onderscheiden moet, vermits gene zich meer op de doorvorsching des Talmuds, deze slechts meer op de wijsgeerige studie toelegde. De uitstekendste geleerden zijn volgens drie verschillende rigtingen te onderscheiden:

1) Geleerden uit de Poolsch-Duitsche school, waartoe ook de Kabbalisten behooren. Aldaar ontstond de Pilpul onder JAKOB FALK, gest. 1530 in *Praag*; dan SALOMON LURIA in *Ostra* en MOZES ISSERLES in *Krakau*, gest. 1573; LIPMAN JOM TOB HELLER in *Praag*, gest. als Rabbi te *Krakau*, 1683; destijds ontstonden ook de reizende MAGIDIM en BALE-S'EMOS.

2) Geleerden uit de Spaansch-Italiaansche school, aan welke zich voornamelijk de taalkundigen en dichters aansluiten, wier zetel allereerst *Padua* geweest is. Aldaar de arts ELIAH DEL MEGIDO 1490; ELIAH LEVITA leeraarde 1504; JUDA ABARBANEL, arts en wijsgeer 1556, enz.

3) Geleerden uit de Portugeesche school en het noorden, inzonderheid te *Amsterdam*. Aldaar JOZEF SALOMO DEL MEGIDO, achterkleinzoon des bovengenoemden (1592-1657); JACOB ABENDANA, vervaardiger der Spaansche vertaling van den *Cosri* en de *Misna* (1696). BARUCH SPINOZA wijsgeer, geboren 1632 in *Amsterdam*, enz.

Dit tijdvak kan men het klassieke noemen, want de zin der Joden was ontdaan van vooroordeelen, hun smaak gezuiverd en de wetenschappelijke geest buitengewoon wakker.

§ 5.

MYSTIEKE ONEENIGHEDEN. MENDELSSOHN EN ZIJN TIJD.

De woelingen der Sabbathcërs 1666 (2e. Afd., § 7), lokten verscheidene strijdschriften der Rabbijnen uit, daar deze secte vele beroemde geleerden onder hare aanhangers telde, gelijk LUZATI, JOZEF FRANK, ISRAËL BALS'EM, 1757. Zelfs den beroemden JONATHAN EIBENSCHUTS uit *Moravië*, Opperrabbijn, eerst te *Metz*, daarna te *Hamburg*, geb. 1697, gest. 1764, beschuldigde men van Kabbalistische woelingen; hij werd met ban bedreigd en vinnig aangetast, hetwelk hij echter koel en met verachting afwees. De Rabbijnen van alle plaatsen werden uiterst werkzaam tot onderdrukking der Kabbalistische secten. Door hunne krachtige maatregelen werden ook de doordrijvingen derzelve tamelijk gedempt, maar de Rabbijnen zelven werden daardoor ook aangespoord, hun eigen stelsel met de fakkel des verstands te verlichten, en hoe meer zij zich veroorloofden daarover na te denken, des te meer ontwikkelden zich ook vrijere inzigten en helderder denkbeelden. In dezen tijd verhief zich een geest, die bestemd was, voor het gansche

Jodendom eenen vrijeren weg te banen: het was MOZES MENDELSSOHN, geb. in *Dessau* (1729), gest. te *Berlijn* (1786). Rijk aan kennis der Heilige Schriften en des Talmuds, vertoefde zijn denkende geest tevens ook bij de wijsgeerige schriften van MAIMONIDES en anderen, en verwierf zich weldra den naam van wijsgeer. Reeds vroeg voelde hij zijne roeping, aan de zeden zijner voorvaderen getrouw, zijne medebroederen te verlichten, en hen daardoor tot waardige menschen en trouwe onderdanen te vormen. Gelijk een tweede MOZES verloste hij zijne geloofsbroeders uit de slavernij van verouderde vooroordeelen, en slaakte de ketenen, waarmede het bijgeloof hen geboeid hield.

Aan zijne zijde ontstonden ook nog andere mannen, welke zich hetzelfde doel, namelijk dat der verlichting en beschaving hunner geloofsgenooten voorstelden. HARTWIG WESLY 1725—1805 te *Amsterdam;* IZAÄK EUCHEL, geb. 1756, gest. 1804 te *Berlijn;* DAVID FRIEDLÄNDER uit *Koningsbergen,* geb. 1750. Er werd een tijdschrift onder den naam *Meäsfim* uitgegeven, hetwelk misbruiken der Duitsche Rabbijnen bestreed. Onder de mannen, die destijds den Joden ter eere verstrekten, rekenenen wij HERTZ HOMBERG, hervormer der scholen, MARKUS HERTZ, arts te *Berlijn,* BEN-DAVID en MAIMON, aanhangers van KANT. De bemoeijingen dezer geleerden gelukten voortreffelijk; als nieuw-

geboren verhief zich de Synagoge, de Joden werden aan hunne gewone loopbaan, den handel en de studie des Talmuds, ontrukt, welke men als oorzaak der achteruitzetting der Joden in burgerlijke betrekking, voorgaf; en eene verbetering der wetten, te hunnen opzigte, werd reeds als noodzakelijk erkend, toen nog de groote wereldgebeurtenissen tusschen beide kwamen, en alle hindernissen der afkomst begonnen uit den weg te ruimen.

5e. Afdeeling.

GESCHIEDENIS DER JODEN VAN DE FRANSCHE OMWENTELING TOT OP ONZEN TIJD.

(1789-1841.)

§ 1.

AANSPRAAK DER JODEN OP DE REGTEN VAN DEN MENSCH.

Het thans ontwaakte bewustzijn in de denkende mannen der Synagoge verwekte strijders van waren adel, die de nog hooge vlugt van het verzwakte vooroordeel met geestkracht nederdrukten, en den handschoen toewierpen aan partijhaat en onverdraagzaamheid. Schrijvers traden op, die uit billijken ijver het zaad der wetenschap uitstrooiden; onderwijzers, die zich over de verwaarloosde jeugd liefderijk erbarmden; gemeente-opzieners

zonder hoogmoed, Rabbijnen zonder bijgeloof, wien het welzijn der gemeente ter harte ging, en dezelve door de benaauwende tijden heen, hoezeer voorzigtig, toch onversaagd voorwaarts voerden. Dan, zij bleven niet alleen bij het inwendige staan, maar ook naar buiten zochten zij te werken, en ten allereerste namen zij de regtvaardigheid der volken en hunne aanvoerders in aanspraak, om eene geheele verandering van den tegennatuurlijken toestand, welke de Israëliten geboeid hield, tot stand te brengen. De tijd was daartoe bijzonder gunstig. Eene omkeering van het gansche denkbeeldenstelsel was bewerkt. Met kracht ondermijnde de verlichting het reuzengebouw, dat de vooroordeelen van den voortijd hadden opgebouwd — en de overwinning bekroonde den magtigen aanval. De oude rust was geschokt. Ook de Joden verhieven thans luide hunne stemmen, om hunne tegenstanders te wederleggen en het burgerregt te verdienen en te verwerven, en om bij de Europeaansche wereld ingelijfd te worden. De omwenteling van *Noord-Amerika* en die van *Frankrijk* heeft den doek afgerukt van de verblinde oogen, en de knellende ketenen der smadelijke slavernij verbroken, die gedurende duizenden jaren JAKOBS stam drukte. Verhevene vorsten neigden hun oor voor de regtmatige klagten hunner Israëlitische onderdanen, en

namen wettelijke maatregelen tot wegneming hunner bezwaren, tot verbetering van hunnen toestand, en tot het schenken van gelijke regten met hunne Christelijke medeburgers.

§ 2.

AMERIKA.

Met de erkenning der onafhankelijkheid der *Vereenigde Staten* (1783), werd ook den Joden volle vrijheid verkondigd, en hunne zaak was gewonnen voor de wereld. De regterlijke gelijkheid der gezindheden is aldaar theoretisch en practisch op het beslissendste erkend geworden. In het jaar 1825 legde MORDECHAI MANUEL NOAH op een hem toebehoorend eiland, *Grand-Island*, aan de *Niagara*-rivier, eene Joodsche colonie aan, en legde den grond tot de Joodsche vrijstad *Ararat*. Door hierin onberaden, grootsch te handelen, verijdelde hij echter grootendeels dit voornemen. Thans bevinden zich de aanzienlijkste Joden-gemeenten in *Massachusetts*, *Rhode-Island*, *Connecticut*, *New-York*, *Maryland*, *Virginië*, *Zuid-Carolina*, *Pensylvanië*, in het geheel ongeveer 12,000 zielen. Zij bezitten scholen en Synagogen, en lijden een onberispelijk leven. Vele Joden zijn ginds reeds tot volksvertegenwoordigers gekozen geworden, en met velerlei ambten begiftigd.

§ 3.

FRANKRIJK.

Uit de Fransche omwenteling ontsproot de volslagene gelijkstelling der Joden. Reeds (1789), toen de nationale vergadering het onderscheid der standen vernietigd had, verzochten de Fransche Joden met gloeijenden ijver om burgerlijke vrijheid, en ten gevolge der fiksche voordragten, door den afgevaardigde GREGORIUS tot ondersteuning dezer bede gehouden, verleende de nationale vergadering vooreerst het burgerschap aan alle Joden, welke reeds genaturaliseerd waren. Later (1791) werd iedere Jood, die den burgereed aflegde, voor een' echt' Franschman verklaard, en alle onderscheid afgeschaft. Hierdoor verkregen de Joden een vaderland: een nieuw leven ontwaakte onder hen, en opgeruimdheid en levenslust, deelneming in den staat, in burgervereeniging, in wetenschap en kunsten bloeiden.

Om intusschen nog overgeblevene misstanden, welke met de begrippen der geringe, zoo lang verdrukte klasse der Joden, verbonden waren, uit te roeijen, en ze tot den rang van beschaafde burgers te verheffen, riep Keizer NAPOLEON (1806) eene vergadering van aanzienlijke Israëliten bijeen, welke, onder voorzitting van eenen Portugeeschen Jood, FURTADO, op eene zegevierende wijze de twaalf vragen beantwoordde, haar door het gou-

vernement, bij monde van deszelfs afgevaardigden MOLÉ, PORTALIS en PASQUIER, gedaan; waarna (1807) een Sanhedrin werd belegd, hetwelk onder voorzitterschap van DAVID ZINSHEIMER, Rabbijn te *Straatsburg*, aan die beantwoorde vragen door deszelfs bevestiging kracht van wet gaf.

§ 4.

VERVOLG.

Te gelijker tijd werd een ontwerp tot organisatie der Joden gemaakt, volgens hetwelk 2,000 hunner een Consistorie zouden hebben, en de gezamentlijke Consistoriën onder de leiding van een Parijzer Centraal-Consistorie zouden staan. De gevolgen dezer maatregelen waren uitermate weldadig, en verwekten inzonderheid eene ijverige deelneming in landbouw, handwerk, wetenschap, kunst en krijgsdienst. Reeds in den jare 1808 telde *Frankrijk* onder 80,000 Joden 1,232 grondeigenaren, bijna 800 krijgslieden, onder welke verscheidene van hoogen rang, 2,360 handwerkslieden, en 250 fabrijkanten. Het weldadige gevolg was zoo zigtbaar, dat ook na de restauratie deze inrigtingen niet besnoeid werden. Zelfs de nieuwe regering, die uit de Julij-omwenteling ontstond, heeft dezen staat van zaken als doelmatig erkend, en LODEWIJK PHILIPP (1831) het besluit bekrachtigd, de Rabbijnen, gelijk de Christelijke geestelijkheid, uit 's rijks kas te bezoldigen. In

den jongsten tijd heeft *Frankrijk* door den strijd met *Bazellandschap* ondubbelzinnig bewezen, dat aldaar de Godsdienst geen grond van scheiding en uitsluiting mag zijn, en dat de gelijkstelling der Joden er zijn vol beslag bekomen heeft. — Voor eenigen tijd (April 1835) hebben namelijk twee ge goede burgers van het Fransche stadje *Mühlhausen*, de gebroeders WAHL, die de Israëlitische Godsdienst belijden, in het nieuw opgerigte, Zwitsersche kanton *Bazelland* eenige vaste goederen aangekocht; doch toen zij in het bezit daarvan wilden treden, is hun zulks door de regering van dit kanton belet, op grond, dat een Israëliet aldaar, even min als in andere gedeelten van *Zwitserland*, vaste goederen mogt bezitten. De Heeren WAHL hebben zich hierover bij hunne regering beklaagd, die de zaak zeer hoog heeft opgenomen, en, na vergeefsche pogingen te hebben gedaan om *Bazelland* tot andere gedachten te brengen, ten laatste besloten heeft om alle staatkundige betrekking met dat Zwitsersche kanton af te breken, tot zoo lang hetzelve de Heeren WAHL in de gelegenheid zou hebben gesteld, om van de door hen aangekochte goederen bezit te nemen. Het algemeen Consistorie voor de zaken der Israëlieten in *Frankrijk* heeft zich den 5. November 1835 naar den Koning begeven, om Hoogstdenzelven te bedanken voor de handhaving der regten Zijner Israëlitische on-

derdanen. De Heer CREMIEUX, een der welsprekendste pleitbezorgers der Parijsche balie, was de tolk van gemeld Consistorie, en bekwam van den Koning op zijne treffende voordragt het volgende ten antwoord: «Ja, te allen tijde heb ik de maatregelen, welke tusschen de burgers van hetzelfde volk verschil maakten in maatschappelijke regten wegens verschillend godsdienstig geloof, onregtvaardig en onstaatkundig gekeurd. Als Koning heb ik dat beginsel gehandhaafd, en ik heb u reeds dikwijls betuigd, hoe streelend het voor mij is, dat het mij voorbehouden was, om de toepassing daarvan op u te maken. Ik hoop en wensch vurig, dat dit beginsel eerlang algemeen zal worden gehuldigd,» enz. «Wat mij betreft, ik acht mij gelukkig, dat ik het voorbeeld uwer volkomene gelijkstelling heb gegeven, en ik dank u, dat gij aan mijne daad en bedoelingen regt laat wedervaren. Ik ben aangenaam getroffen door al hetgeen gij mij betuigd hebt.»

§ 5.

WESTFALEN.

De Fransche invloed openbaarde zich in alle bij het Fransche keizerrijk ingelijfde Duitsche landen. In die, welke het koningrijk *Westfalen* omving, waren de Joden in eenen ellendigen, ziel en ligchaam drukkenden toestand geweest. Eensklaps werden zij door den onvermoeiden arbeid

van den onvergetelijken ISRAEL JACOBSOHN uit hunnen ongelukkigen staat verlost. Hij zocht aanvankelijk door de stichting van eene vrijschool te *Seesen* (1801) het onderwijs der jeugd te verbeteren, en zijnen ijver voor dezelve vond erkenning en navolging. Later (1807) had men de afschaffing des onteerenden lijftols in enkele landen aan zijne bemoeijingen en geldelijke schadevergoedingen te danken.

Toen het koningrijk *Westfalen* gevormd was, en de Fransche wetten aldaar ingevoerd waren, vond er ook eene volkomene gelijkstelling der Joden plaats, en, naar het voorbeeld van het Parijzer Sanhedrin, regelde een Joodsch Consistorie van uit *Kassel* de burgerlijke en godsdienstige aangelegenheden der Joden. Het voorzitterschap van dit Consistorie verkreeg JACOBSOHN, die ook later landstand en ridder der Westfaalsche kroon werd.

De hoofdtaak des Consistories bestond daarin, om de Godsdienstoefening meer geschikt en gemoedelijk te maken, en om de jeugd, naar de vorderingen des tijds, en de burgerlijke betrekkingen een doelmatiger onderwijs te verschaffen. JACOBSOHN zelf liet in *Seesen* een' tempel bouwen (1810), en eene hartverheffende eeredienst in denzelven invoeren. Uit deze en andere inrigtingen ontwikkelde zich eene betere werkzaamheid onder

de Joden, en niettegenstaande den korten duur van dit rijk, traden er uit het midden der Westfaalsche Joden, staatsdienaren, leeraars, artsen, regtsgeleerden en zelfs voortreffelijke krijgslieden te voorschijn.

§ 6.

NEDERLAND EN BELGIË.

De Nederlandsche omwenteling (1795) was eene dochter der Fransche; de wetgèving ontvouwde zich geheel zoo als in *Frankrijk*, en nergens hebben de staatkundige gebeurtenissen gedurende dien tijd meer ten voordeele der Joden uitgewerkt dan in *Nederland.* Onmiddellijk na de grondlegging der Bataafsche Republiek verklaarde de Nationale Vergadering (1796) in alle opzigten de Joden voor burgers der Republiek. — Een destijds onder den naam van *Adath Jessurun* opgerigt gezelschap, tot verbetering der godsdienstige aangelegenheden en tot bevordering van burgerlijke beroepsvlijt, werd van den eenen kant door de Rabbijnen en van de anderen zijde door Christelijke handwerkers in deszelfs pogingen teleurgesteld. — Desniettegenstaande ging de beschaving met reuzenschreden vooruit, terwijl vele Joden zich als medeleden der Nationale Vergadering, als artsen, professoren, regtsgeleerden enz., jegens den staat verdienstelijk maakten, en andere van tijd tot tijd in

verschillende Regtbanken zitting namen, en tot den Wetgevenden Raad verkozen werden (*).

Na de gedeputeerde vergadering in *Parijs* werd ook in *Holland* een Consistorie verordend, hetwelk gelukkige veranderingen te weeg bragt. Sedert genieten de Joden aldaar het volledige burgerregt, en nog nimmer werden van deze of gene zijde daarover bezwaren geopperd. Het huis NASSAU omhelsde gulhartig deze organisatie; alleen werd bij besluit van den Koning het Consistorie door eene Hoofd-Commissie vervangen. In den krijg tegen *België* (1831) is het vaderlandslievende gedrag der Israëlieten opentlijk met lof erkend geworden. Hunne elementaire en godgeleerde scholen, waaronder het Nederlandsch Israëlitisch Seminarium te *Amsterdam*, tot kweeking van godvruchtige en stichtende herders der natie, leveren er de beste uitkomsten op, en het gouvernement voorziet edelmoedig in de kosten hunner verschillende gestichten. — Eindelijk kunnen wij niet genoeg lof toezwaaijen aan onze Edele Staatsregering, die, onder medewerking van de Hoofd-

---

(*) De beroemde regtsgeleerde MEYER werd door Z. M. WILLEM I tot ridder van de orde des Nederl. Leeuws en tot lid van het Koninklijk Nederlandsch Instituut benoemd; de regtsgeleerde ASSER, die vroeger als afgezant der Amsterdamsche Synagoge bij de beraadslagingen van het Sanhedrin tegenwoordig was, voert den titel van Staatsraad.

Commissie tot de zaken der Israëliten, voorzien heeft, dat in de vrije kolonie te *Willemsoord* en die te *Veenhuizen*, lokalen zijn gebouwd, ingerigt tot Synagoge, school, badkamer en onderwijzerswoning; dat personen zijn aangesteld, welke de geschiktheid bezitten, om als voorzanger, godsdienstonderwijzer en S'oget te fungeren; dat zoo wel de godsdienstoefening, het onderwijs, de spijsbereiding en kleeding en wat dies meer zij, als ook het ter aarde bestellen, waarvoor bijzondere plaatsen zijn aangelegd, alles strikt overeenkomstig de Israëlitische Godsdienst zal worden verzekerd. Moge de bewerkers van deze edele plannen den zoeten loon hunner heilrijke bemoeijingen ruimschoots inoogsten!

Ook *België* heeft in de burgerlijke vereeniging der Joden geene uitzondering gemaakt, en de gelijkstelling geldt zelfs zoo ver, dat de Joodsche geestelijken door den Staat bezoldigd worden. In 1835 werd een Jood, met name DEBY, te *Laeken* tot Burgemeester benoemd, en de Koning bevestigde die keuze.

§ 7.

ENKELE KLEINERE STATEN.

Hoewel slechts middellijk, zoo werkte echter niet minder weldadig de invloed van *Frankrijk* op de gesteldheid der Joden in andere Staten. De uit- en inwendige noodzakelijkheid, om zich naar de staatkundige beginselen van den magtigen be-

schermheer te vormen en te voegen, en het maatschappelijke voorbeeld der Franschen, welke, door natuur en opvoeding elke afzondering schuwend, den belagchelijken haat tegen de Joden niet kenden, bragten eenigermate eene stilzwijgende gelijkstelling der Joden te weeg, die zich ook in de wetgeving dier staten kenbaar maakte. De lijftol verdween in de meeste dezer staten; het Groot-Hertogdom *Berg* schonk dadelijk bij deszelfs ontstaan (1807) den Joden volkomen burgerlijke regten; in *Darmstad* werd den Joden hoop daarop gegeven; in *Wurtemberg* werden reeds (1819) voorbereidselen daartoe gemaakt; dit zelfde geschiedde in *Anhalt-Dessau*, terwijl de vorst van *Waldeck-Pyrmont* den Joden volkomen burgerregt toekende. Even zoo (1810) in *Anhalt-Göthe* en *Saksen-Weimar*, terwijl in *Saksen-Meiningen* en *Anhalt-Bernburg* nog voorbereidselen daartoe gemaakt werden. In *Frankfort* aan den Main verkregen de Joden onder vorst PRIMAS (1806) door middel eener aflossingssom van 440,000 fl. hun burgerschap en later (1811) volkomen burgerregt. — Dezelfde voorbereidselen tot geheele gelijkstelling werden in de overige Duitsche Staten *Saksen*, *Beyeren*, *Hessen* enz. gemaakt.

De val der vreemde heerschappij veroorzaakte echter in de tot dus verre bestaande betrekking der Joden, menige nadeelige verandering. Door

de aan de Fransche wetten onderdanig geweest zijnde Staten werden die regten der Joden nietig verklaard; en het weder magtig wordende vooroordeel, en het kleingeestige eigenbelang verborgen zich onder het algemeen masker van den haat tegen de Franschen. Met de wederkomst van den keurvorst keerden onregt en Jodendwang in *Hessen* weder, en alles bleef bij het oude. De vrije steden gevoelden zich eerst weder vrij, nadat zij hunne Joodsche medeburgers andermaal als onvrij verklaard hadden, en hun slechts de smartelijke herinnering lieten, dat de tijden van algemeen ongeluk voor hen de tijden van geluk geweest waren. De Senaat der vrijstad *Lubek* overviel zelfs de Joden (1818) in hunne huizen, verzegelde hunnen eigendom, joeg hen alle uit hunne woningen, en dreigde iederen burger der vrijstad met kerker en verlies van burgerregt, wanneer hij het waagde met een' Jood te verkeeren. Dat zelfde geschiedde in *Saksen-Meiningen* (1819), en dergelijke handelwijzen in nog andere Staten.

§ 8.

VERVOLG.

De Joden in de Italiaansche Staten gevoelden den weldadigen invloed van *Frankrijk*, en deelden in het geluk hunner Fransche broeders. In den jare 1811 werd te *Rome* een Joodsch Consistorie ingewijd; terwijl reeds veel vroeger *Li-*

vorno door voortreffelijke Joodsche scholen en beroemde geleerden in bloei toenam. Intusschen heeft ook hier de gelukkige toestand niet lang geduurd. Bij den terugkeer van den Paus, zijn bijkans alle oude Jodenverordeningen weder ingevoerd. Men sloot hen weder in de *Ghetti* op, en dwong hen elken Sabbath langwijlige bekeeringspredikatiën mede aan te hooren. LEO XII muntte in deze mishandelingen uit (1827), en in den jare 1829 was er zelf sprake van het verjagen aller Joden uit den *Kerkelijken Staat*. In *Toskane* en de kleinere Staten van *Italië* leven de Joden iets vrijer; in *Modena* echter veroorzaakte de omwenteling van 1830 en 1831 nieuwe onderdrukkingen, en de Groothertog voerde weder eene Jodenheffing van jaarlijks 20,000 fl., en het dragen van een bijzonder kenteeken in.

Zwitserland, werwaarts onder NAPOLEON Joden mogten henen trekken, heeft dit verlof weder ingetrokken, en de reeds daar wonende stelt hetzelve onder drukkende wetten.

In de Duitsche Staten heeft zich inmiddels in den jongsten tijd de toestand der Joden aanmerkelijk verbeterd. De echte bewijzen van vaderlandsliefde, welke de Joden gegeven hebben, rukten den steilen scheidsmuur neder, en spoorden de regeringen aan, om voor de Joodsche aangelegenheden zorg te dragen. Reeds de

§ 16 der verbonds-acte (*) beloofde eene gelijkmatige staatsregeling der Joden in alle Staten van *Duitschland* te bewerkstelligen; en is dezelve ook tot nog toe niet in eigenlijke beraadslaging gekomen, zoo werd evenwel door de enkele Staten hunne gesteldheid verbeterd. Zoo bekwamen de Joden in *Saksen-Weimar* reeds 1823 eene tijdmatige staatsregeling, die hun vrijheid des beroeps en des verkeers verzekerde. Het koningrijk *Saksen*, hetwelk nog onder den vorigen koning geen' Jood het meesterregt liet verwerven, is door die bekende omwenteling in 1830 uit deszelfs verstokking opgewekt geworden, en zijne stenden spraken bij de handelingen over de grondlegging der nieuwe staatsregeling (1831) eenstemmig den wensch uit, de betrekkingen der Joodsche geloofsgenooten — «als eene achtbare klasse der Saksische staatsburgers» — op eene wijze vast te stellen, welke het doeltreffendste blijkt te zijn tot eene trapswijze uitbreiding en eindelijke gelijkstelling van de staatsburgerlijke regten der Joden.

In *Hessen-Kassel* is door een van de stenden (1832) voorgesteld wetsöntwerp de gelijkstelling der Joden volkomen, zonder uitbeding of voorbehoud, als in de natuur der zaak gegrond,

(*) Zie KLÜBERS *Overzigt der handelingen van het Weener Congres.*

bewerkstelligd. — Ook *Hessen-Darmstad* maakt doelmatige voorbereidselen daartoe. De stenden van *Wurtemberg* hebben in het jaar 1828 zich niet minder luid ter gunste der Joden verklaard en aan de Joodsche gemeenten eene staatsregeling verschaft, die als voorbereiding eener spoedige, volkomene gelijkstelling gelden kan; en in 1836 heeft, gelijk men verwachtte, de kamer der afgevaardigden (bij hare zitting van den 4. Mei) de gelijkstelling der Israëlieten met hunne medeburgers van de Christelijke Godsdienst aangenomen, na langdurige beraadslagingen.

Ook in *Hanover* en *Brunswijk* zijn ten minste eenige schreden daartoe gedaan.

In *Beijeren* staat eene volledige gelijkstelling te wachten. «Over het geheel,» zegt de schrijver der Israëlitische jaarboeken (*), «blijft men hier te lande niet koel voor den zich meer en meer in *Duitschland* ontwikkelenden geest van verbetering van het onderwijs der Israëlitische jeugd. Men telt reeds eene menigte welingerigte godsdienstige scholen met bekwame in het Seminarium opgeleide leeraars, verscheiden in wetenschappen geoefende en practisch geschikte Rabbijnen; en volgens de wettelijke bepalingen, moet ieder,

(*) Jaarg. 2, N°. 3, bl. 153.

die zich aan dit ambt toewijdt, regelmatige studiën doen.»

Er hebben in de jongste dagen (1836) onderscheidene vergaderingen van Rabbijnen in kreitssteden plaats gehad, en men voorziet eerlang hunne algemeene vergaderingen te *Munchen*. In het hierover door de staatsregering onder dagteekening van den 9den November des vorigen jaars uitgevaardigd rescript nopens de gewigtige punten van beraadslaging voor de kreits-vergaderingen wordt opgegeven: «*Eenheid en overeenstemming in de formulieren van het geloof; orde en overeenstemming in de uitoefening van de eeredienst, en de daarstelling van een hoofdbestuur tot kerkelijke zaken.*»

§ 9.

BADEN.

De Badensche Joden vonden in den grooten KAREL FREDERIK, wiens heilig aandenken geheel *Europa* eert, een' redder en weldoener. Reeds in 1783 schafte hij de smadelijke heffing des lijftols af, en leide hij, door de vroeger in de staatskas gestorte Joodsche opbrengst, den grond tot het zoogenaamde Oud-Badensche Israëlitische opvoedingsfonds, hetwelk tot ondersteuning van Joodsche jongelingen strekte, die zich aan het burgerlijk beroep en aan hoogere studie wilden wijden. — Krachtens § 19 van het 6de Constitutie-Edict van 4 Junij 1808 werden de Baden-

sche Joden tot staatsburgers verklaard, en hebben als zoodanig alle staatsburgerlijke regten, welke in het eerste Constitutie-Edict over de kerkgesteldheid niet uitgenomen zijn. Daarentegen zijn zij tot alle staatsburgerlijke verpligtingen zonder uitzondering verbonden. — Edoch ontzegt § 43 der Kiezerswet van 23 December 1818 den Joodschen staatburgeren allen het regt, om in de stendenvergadering verkozen te worden.

Aangaande de kerkelijke organisatie der Badensche Joden vormen dezelve, naar § 1 van het Edict van 1809, eene eigene, constitutionneel opgenomene godsdienstige afdeeling des groothertogdoms. Dit is een gevolg van den welberaden' ijver der leeraren, en inzonderheid ook van de goede leiding van den opperraad, waarin de ministeriële raad BECK voorzit. — Hunne Rabbijnen zijn, gelijk bij de Christelijke eerediensten, bij hunne ambtsverrigtingen niet alleen als kerkdienaars, maar ook als staatsbeambten verklaard.

Onmiddellijk aan den opperraad ondergeschikt zijn de volgens Decreet van 1827 bestaande 15 ring-synagogen, en in lateren tijd (overeenkomstig het Edict van 1833) is, in plaats der vroegere parnassim en ouderlingen, een geheel ander bestuur benoemd onder den naam van Synagogeraad, hetwelk in iedere bijzondere gemeente de aangelegenheden derzelve te bezorgen heeft.

Voor de schoolaangelegenheden is van wege den opperraad eene bijzondere schoolconferentie gevormd, welke ook een medelid van iedere der beide Christelijke ministeriële kerksectiën bijwoont. — Dit groothertogdom telt thans 20,000 ingezetenen, 170 gemeente- en 34 volksscholen. De inkomsten der onderwijzers beloopen 150 à 450 fl.

Deze weldadige inrigtingen van den kant der Staatsregering hebben intusschen voortreffelijke vruchten voortgebragt. De handel, waarop de Joden van vroegere tijden slechts beperkt waren, maakte al meer en meer plaats voor handwerken, landbouw, kunsten en wetenschappen. De leerscholen zijn bijna alle met beproefde leermeesters bezet, en bevinden zich in zulk een' goeden toestand, dat een zeer eerwaardig lid der stendenkamer (1833) aldaar beweerde: «dat zij, gemiddeld genomen, in beteren staat zijn dan de Christelijke.» Over het algemeen vonden ginds de Badensche Joden, gedurende de handelingen over de ingekomene petitiën om burgerlijke gelijkstelling, allerzijdsche erkentenis wegens de toenemende vorderingen hunner beschaving. Als een blijk daarvan is in den jongsten tijd onder goedkeuring van de stenden uit de staatskas eene jaarlijksche bijdrage van 1500 fl. voor de Joodsche eeredienst afgestaan; en wanneer zij ook in hunne bemoeijing om geëmancipeerd te worden

nog niet geheel geslaagd zijn, zoo belooft evenwel de vordering des tijds hieromtrent de gelukkigste uitkomsten.

§ 10.

PRUISEN EN OOSTENRIJK.

Pruisens beslissende oppositie tegen *Frankrijk*, doordien hetzelve het heiligste belang van geheel *Duitschland* bestreed, bragt dezen schakel van noodwendige gebeurtenissen voort, welke de jaren van 1806 tot 1813 tot de schitterendste tijdperken der pruisische geschiedenis maakten. Tot de groote maatregelen, welke de krijgs- en de gemeenteverordening nieuw bevestigden, behoort ook het Edict van 11 Maart 1812, door hetwelk, kort voor de uitbarsting des oorlogs in dezen gespannen' hopeloozen tijd, FREDERIK WILLEM III zijnen Joodschen onderdanen een vaderland gaf, en het verlof, hetzelve met goed en bloed te verdedigen. Naar § 7 van dit Edict moeten alle inlandsche Joden gelijke burgerlijke regten en vrijheden met de Christenen genieten. Naar § 8 kunnen zij akademische leer-, school- en gemeenteämbten bekleeden, enz.

Door dit Edict werden de Joden met geestdrift bezield. Landskinderen waren zij nu, en zij wilden het zijn. De uitbrekende oorlog gaf hun gelegenheid, hunne liefde voor het nieuw verworvene vaderland aan den dag te leggen. Joodsche

jongelingen voerden in den grooten volkenstrijd moedig het zwaard, stonden mede in de gelederen van Duitsche broeders, strijdend voor God en vaderland; Joodsche jongelingen kampten en sneuvelden en offerden hun leven goedwillig op, en deze heilige offers bewezen met hunnen dood, (wat men bij het leven van zoo menigen niet gelooft,) dat liefde voor vorst en vaderland den Joden geen vreemd gevoel, de pligt van onderdaan en burger hem geene vreemde deugd zij; dat hij het land, hetwelk hem *geheel* opneemt, ook *geheel* toebehoort; dat hij aan hetzelve al zijne pligten en zijne krachten gaarne toewijdt, en dat hij gaarne een hooger standpunt in de menschelijke maatschappij bereiken, beklimmen zoude, wanneer men deze slechts niet omheint, eene grenslijn trekt en zegt: «*Tot hier toe en niet verder!*»

Na het einde van den oorlog (1815) omwond de geheele bevolking van *Pruisen* één band der broederliefde. De hoop op volkomene gelijkstelling der Joden werd door het Art. 16 der Duitsche bonds-acte en de daarbij plaats gehad hebbende handelingen nog sterker bevestigd. Evenwel sluimerde, helaas! de regeling der Joodsche regten met den dood van den Vorst en Minister VON HARDENBERG weder in. Ja, men pluisde zelfs aan de reeds beloofde burgerlijke regten en vrijheden, en geloofde dat niet te moeten nakomen,

hetwelk men in den roes van medegevoelende vrijheidsliefde beloofd had. Zelfs de naar § 8 van voornoemd Edict staatsregtelijk bewilligde bevoegdheid tot akademische-, leer- en schoolambten werd door eene koninklijke kabinetsörder van 18 Augustus 1822, weder ingetrokken. Door § 89 der stedelijke verordening van 1831 werd den Joden mede de bekwaming tot burgemeestersplaatsen onttrokken, en zelfs in den nieuwsten tijd werd het reizen van Israëlitische handwerksgezellen door de Pruisische staten verboden.

Een voor de 19de eeuw niet minder onteerende dan belagchelijke menschenhaat kenmerkt het volgende schrijven van den Minister van justitie aan het koninklijk Kamergerigt, hetwelk, in gevolge eene, onder dagteekening van den 19. Junij 1836 uitgevaardigde kabinetsörder, gelast wordt in alle voorkomende regtszaken en regeringsstukken de aanduiding van de belijders der Joodsche Godsdienst door «Mozaïsche Godsdienst of belijders van het Oude Testament» na te laten, en zich, in plaats daarvan, wanneer het het geloof betreft, van de uitdrukking «Joden,» of «Joodsche Godsdienst, Joodsch geloof» enz. te bedienen.

Bij gemeld bevel is tevens de kabinetsörder van 30 November 1828 herinnerd geworden, waarbij bepaald is, dat de Joden geene Christelijke voornamen voeren mogen, en de politie-overheden strengelijk

daarop letten moeten, dat deze *wanorde* (!) geene plaats meer vinde. — Dit stuk was geteekend: *Berlijn*, 10 Augustus 1836. De Minister van justitie: MÜHLER. Later is bij dit bevel nog de bepaling gevoegd, dat de Israëliten in *Pruisen* hunne eeredienst niet in de Duitsche taal mogen verrigten (*).

Eerst in 1841 (20 Maart) werd dit Decreet eenigzins gewijzigd, in zoo verre dat onder de verbodene namen alleen die te verstaan zijn, welke met die van den Stichter des Christendoms of met eenige leer der Christelijke kerk in betrekking staan, als: CHRISTIAAN, CHRISTOPHORUS, RENATUS, PETRUS, enz. Maar zoo gaat het in *Pruisen;* dan strooit hetzelve welig de zaden tot heilzame beschaving der Joden, dan weder verplettert het de schoonste bloesems derzelve.

Aan wien ligt nu de schuld, wanneer bij zulke hindernissen en stremmingen de vorderingen tot eene uitgebreidere burgerlijke vrijheid slechts langzaam voortgaan? — —

De toestand der Joden in de Oostenrijksche staten bekwam reeds (1782), door het beroemde To-

(*) Wat al bittere spotreden zouden FREDERIK en VOLTAIRE niet gewisseld hebben in hunne brieven, indien, te hunnen tijde, in eenigen hoek van *Europa* eene Katholijke of Protestantsche mogendheid een bevelschrift had uitgevaardigd, om de Israëliten te beletten Christennamen aan te nemen, zich Israëliten te noemen en in de landtaal te prediken!

lerantie-Edict van keizer JOZEF II, eene wettelijke bestemdheid. De gedulde Joden verkrijgen beschermingsbrieven op levenstijd, zijn in regten aan alle burgeren gelijk, zijn krijgsdienstpligtig, kunnen kunsten, handwerken en handel drijven en zelfs vrijheeren worden.

1811 verleende keizer FRANS *bij uitzondering* het verlof tot aankoop van een stuk gronds te *Weenen*, tot stichting van eene school, en daarmede te verbinden aandachtsoefeningen; omdat de regering, ondanks de vele beperkingen, die nog ten aanzien van de burgerlijke betrekkingen der Joden bestaan, met bijzondere zorgvuldigheid de opvoeding der jeugd en de godsdienstige aangelegenheden in het oog houdt. Het laat zich intusschen ook niet loochenen, dat door bemoeijingen der regering bloeijende normaal-scholen, zoo wel in *Oostenrijk* als in *Gallicië* en *Bohemen*, ontstaan zijn, waardoor eene eindelijke emancipatie van binnen naar buiten bedoeld wordt.

Men schrijft uit *Pesth*, dat, terwijl wel eens de spreekwijze wordt gebezigd, dat uit onheil ook goeds geboren wordt, dit bijzonder bij de betreurenswaardige overstrooming, die deze stad getroffen heeft, het geval schijnt geweest te zijn. Na de angstvolle dagen van Maart (1838) heeft het der stedelijke overheid van *Ofen* behaagd, uit aanmerking van de edele handelwijze van vele Israëliten, door

hulp en ondersteuning te verleenen aan hunne Christelijke medeburgers bij en na die overstrooming, den Israëliten te *Ofen* gelijkheid van regten in het staatkundige met de overige ingezetenen te vergunnen.

In de *Allg. Zeit. f. d. J.* leest men het bij die gelegenheid zeer toepasselijke gedichtje:

Einst, Ihr wiszt es, zerbrach die Fessel von Israëls Armen,
Weil aus dem Wasser man zog das Hebräische Kind,
Jetzo, wie freu' ich mich dasz — und selten wird mir die Freude —
Kam die Freiheit zu Euch, weil Ihr in's Wasser gestürzt.

§ 11.

RUSLAND EN POLEN.

De toestand der Joden in *Rusland* heeft zich onder ALEXANDER zeer tot hun voordeel veranderd, vermits hij hun in 1805 en later 1809 de uitgebreidste beroepsvrijheden verleende. In het zuidelijke *Rusland* leven geheele gemeenten als landbebouwers, veehoeders en bearbeiders der Naturaliën. NAHUM FUNKELSTEIN uit *Sklow* vervoegde zich 1818 bij het Russische hof, om in den omtrek van *Nikolajew* Jodendorpen aan te leggen. De Keizer bewilligde dit aanzoek en ondersteunde de onderneming. Zeven Joodsche districten, bijkans alle met Hebreeuwsche namen benoemd, omvatten ruim 4000 Joodsche bewoners, welke grootendeels landbebouwers zijn, maar zich des winters met de studie des Talmuds en andere godsdienstige geschriften

vlijtig bezig houden. Op dergelijke wijze moeten vele Joodsche landlieden in *Kaukasië* en *Grusië* wonen.

De thans regerende Keizer zoekt, volgens de nieuwste tijdberigten, zijne Joodsche onderdanen eene wettelijke stelling te geven, om ze daardoor allengs tot eenen hoogeren trap van beschaving te verheffen. Hieromtrent lezen wij in het Amsterdamsch Handelsblad van 19 April 1841 het volgende:

(*Frankfort*, 14 April.) «Met groote belangstelling heeft men, uit geloofwaardige brieven, regtstreeks van *Petersburg*, de mededeeling vernomen *dat Z. M. de Keizer besloten heeft de Joden in zijn rijk te emanciperen, zoo dra geestvorming en beschaving onder hen zoo verre zullen gevorderd zijn, dat dit groote geschenk hun zelven tot nut en heil kunne gedijen.* In *Petersburg* zijn, sedert het begin van Februarij jl., beraadslagingen gevoerd geworden, die ter bereiking dezer uitkomst op eene verstandelijke, zedelijke en burgerlijke verbetering doelen. 200 scholen zullen thans nieuw ingesteld en geopend worden, en de jeugd, welke uit deze scholen voortkomt, als ook de ouden, die zich aan deze poging aansluiten, zullen, zonder beperking met alle overige onderdanen dezelfde regten hebben. Tegenwoordig houdt men zich bezig, de mannen, die als gouvernements-school-

opzieners, hoofdonderwijzers, leermeesters enz., de onderscheidene primaire en geleerde scholen zullen besturen, van buitenlands, inzonderheid uit *Duitschland*, naar *Rusland* te trekken, vermits zoodanige bekwame personen voor alsnog onder de Joden in dit rijk niet gevonden worden. — Het getal der Joden in *Rusland* en *Polen* bedraagt c[a]. 2 millioen. Zij smachten (dus spreek een brief van D[r]. LILIENTHAL, Joodsch Prediker te *Riga*, die aan de beraadslagingen in *St. Petersburg* deel neemt,) in eene ellende, die ons in *Duitschland* onbekend is; zuchten in eene armoede, van welke wij Duitschers volstrekt geen denkbeeld hebben, gaan gebukt onder het morsige juk van den middeleeuwschen tijd, zonder eene radicale en algemeen omvattende hervorming te wenschen, en zijn aldus de afschuwelijke caricatuur van al onze edele en grootsche bemoeijingen in *Duitschland*. Maar deze boeijen — (zoo is des Keizers grootmoedige bedoeling) — moeten verbroken worden. De minister der volksverlichting, AWAROFF, behartigt krachtdadiglijk deze aangelegenheid, in welke ieder menschenvriend het hoogst belang moet stellen.»

In *Polen*, alwaar, naar eene telling van het jaar 1832, 414,843 Joden wonen, is hunne betrekking nog tamelijk onbestemd. Het meerendeel derzelve leeft als herbergiers, paardenhandelaars

en voerlieden. Door de deelneming aan de groote gebeurtenissen van het Poolsche rijk, ontkiemde bij hen vroeger de hoop, hun toestand weldra verbeterd te zien. Reeds aan het einde der vorige eeuw diende een Joodsch vrij-corps onder KOSCIUSKO, aan welks spits de zeer dappere Joodsche hoofdman BEREK stond, die naderhand op het veld van eer zijn leven verloor. Maar het lot der Joden hing van de beschouwingen der verschillende zegevierende magten af, die het land en deszelfs inwoners onder zich deelden.

Onder NAPOLEON werd door zijne toezegging deze hoop andermaal bevestigd, doch zij verdween met hem zelven. Intusschen wijdde toch de Keizer ALEXANDER ook aan de Joden van *Polen* eenige opmerkzaamheid. In den jare 1822 werd de regerings-commissie aangewezen, betere overheden — dan de tot dus verre even rijke als onbeschaafde Parnassim — tot het toezigt over de aangelegenheden der Synagoge te verordenen. Later stelde de Keizer eene commissie aan tot verbetering der wetgeving betreffende de Joden te *Warschau*, aan welke een uit meer beschaafde Joden bestaande raad toegevoegd werd. De thans regerende keizer rigtte ginds eene soort van Joodsch Gymnasium op, waar naast den Talmud en de Heilige Schrift ook alle andere schoolwetenschappen geleerd worden, om langs dien weg kennis en verlichting benevens

echte godsdienstigheid te bevorderen. Bij de omwenteling van 1830 betoonden de Joden hunne trouw en verknochtheid aan Vorst en vaderland. Daardoor vonden zij erkentenis bij de regering en hunne burgerlijke betrekkingen verkregen thans eene mildere gedaante. Gelijk deze uit meerdere verordeningen van den nieuwsten tijd zich kenschetst, zouden er, naar de nieuwste Warschauer tijding, de bewilligingen van kostelooze consenten tot landbouw, die aan Joden jongst verleend werden, de waarde van 406,200 gulden bedragen.

§ 12.

ENGELAND EN DENEMARKEN.

Engeland, hetwelk eeuwen lang den Joden zijn' vrijen bodem ontzeide en hen later slechts als vreemde kooplieden toegelaten had, welker naturalisering het slechts ongaarne na vele kampen inwilligde, — dit *Engeland* heeft aan het slot van dit tijdvak luide zijne stemmen ter gunste der verdelging van alle voorgewende onbevoegdheden der Joden doen hooren, en slechts in de Godsdienstbelijdenis ligt de hindernis, waardoor Sir ROBBERT GRANTS voordragt, om den Joden het volle genot van het staatsburgerregt toe te staan, het lot kon treffen, hetwelk aan dezelve in de Parlements-zitting van 1830, ondanks de ondersteuning van krachtige verdedigers, te beurt viel. Meer verheugend was het gevolg zijner bemoeijingen in

een nieuw Parlement van 1834, waarin de ingediende Bill om emancipatie der Joden met eene niet onbeduidende meerderheid in het lagerhuis doorging. Vele Joden van *Duitschland* hebben de bemoeijingen van den kampvechter hunner regten, Sir ROBBERT GRANT, naar waarde weten te schatten. Eenige der voornaamste hunner hebben gemeend als een zwak bewijs hunner hulde aan het genoemde Parlementslid te moeten aanbieden eene smaakvol bewerkte vaas of pandau, in *Indië* gebruikelijk tot het rondbieden van reukwater aan tafel.

De pandau, prachtig uit zilver gedreven, voert het volgende opschrift:

IN AUGUSTUS 1834
AANGEBODEN AAN DEN ZEER EDELEN
HEER ROBBERT GRANT,
ALS EEN GERING BEWIJS VAN DANKBAARHEID
VOOR ZIJNE ONSCHATBARE BEMOEIJINGEN,
TEN BEHOEVE DER BRITSCHE ISRAËLITEN (*).

Dan hoe veel belovend dit een en ander ons toeschijnt, gevoelde echter de kerkelijke partij in het parlement, dat een zoo veranderd beginsel

(*) Dergelijke vereering aan kampvechters der emancipatie vond ook in andere landen navolging.

van groot gewigt zij, vermits *Engeland* alsdan zoude ophouden, een Christelijke staat te zijn; en daardoor alleen behield deze partij eene beslissende zege. In de laatste zitting van het lagerhuis (1835) verklaarde echter de schatkanselier, dat hij hoopte dat de regering in de aanstaande zitting de emancipatie der Joden doorzetten zoude.

Den 30. September werd in *Londen* een Jood, DAVID SALOMON, als sheriff (landregter) plegtig ingehuldigd. Zijne beëediging geschiedde naar de Joodsche wijze op een' Bijbel met bedekt hoofd, zonder dat ergens iemand der vergaderde menigte eenige spotternij daarover liet blijken. Dezelfde heer SALOMON is laatstelijk tot alderman in *Londen* verkozen; doch daar men van hem in den rang van alderman verlangde, dat hij naar de wet de verklaring zou onderteekenen, dat hij de Godsdienst van den staat zou handhaven, weigerde hij dit, en dien ten gevolge werd zijne verkiezing vernietigd. Intusschen werd algemeene hulde aan zijn regtschapen gedrag en aan zijne begaafdheden gedaan; en daar hij bij eene herkiezing er dringend op aanhield, om buiten aanmerking te blijven, zoo gelooft het publiek in *Londen*, dat dit voorval aan de zaak der emancipatie meer vóór- dan nadeel zal toebrengen.

En wie echter zou het nu nog kunnen vermoeden, dat in Junij 1841 het hoogerhuis, uit aan-

merking van godsdienstig belang, de Bill strekkende om de Britsche Israëliten, die in alle lasten deelen, tot leden van het Parlement bevoegd te verklaren, met eene meerderheid van 34 stemmen zou verwerpen? Te regt merkt ons dagblad *de Nederlander* hieromtrent het volgende aan: «In der daad merkwaardig voorbeeld, hoe zelfs nog in onze meer verlichte dagen de oude vooroordeelen bij de hoogere standen der maatschappij diepen wortel blijven behouden. De Britsche aristocratie heeft door dit besluit getoond, dat zij met de voortgangen in beschaving en ontwikkeling geen' gelijken tred weet te houden. Moge haar dit niet eenmaal, wanneer het te laat zal zijn, op eene droevige wijze berouwen.»

In *Denemarken* had men sedert het begin der vorige eeuw Joden opgenomen, en met zachtheid behandeld. Men keurde den aanleg van groote fabrijken en andere handelsondernemingen goed, en liet reeds 1789 de Joden tot handwerk toe. In 1814 werden nog vele andere beperkingen door een koninklijk Edict afgeschaft, en den Joden eene hervorming in het godsdienstig onderwijs tot pligt gemaakt. In 1824 werd nog bijzonder verordend, dat de Joden ook in *Hulstein* en andere provinciën in de gilden mogten intreden. Eene volslagene verandering in het leven der Joden, het toenemende aantal der handwer-

kers en der akkerbouwers, zoo als in het algemeen echt vaderlandsche bedrijvigheid, waren de gevolgen dezer verordeningen. Een in echt milden geest geschreven vertoog over den burgerlijken toestand der Mozaïsche geloofsbelijders in *Denemarken*, door den heer ALGREEN-USING, besluit met deze woorden: «Men mag er niet aan twijfelen, of de regering zal steeds in dezen (gelijkstellenden) geest voortwerken, en de belijders van gezegd geloof zullen de weinige betrekkingen, waaruit zij wettelijk uitgesloten zijn, en waaronder wij in de eerste plaats aandeel aan de Stenden rekenen, deelachtig worden.»

1836 heeft in de 28ste zitting der Holsteinsche Staten, de staatsraad FALCK, naar aanleiding van een verzoekschrift van de Israëlitische gemeenten te *Altona* en *Rendsburg*, een voorstel gedaan ter gelijkstelling der Israëliten in genoemd landschap.

§ 13.

NIEUWSTE BETREKKINGEN DER JODEN IN TURKIJË EN DE LANDEN BUITEN EUROPA.

De thans regerende sultan (1830), wiens werkzaamheid gansch *Turkijë* zedelijk heeft verbeterd, toont ook ten aanzien der Joden zijne neiging tot regtvaardigheid, vermits hij hen in de regten aller Turken gelijkstelt. Onlangs 1835 ontving van wege de Porte een Chacham Bascha

de onderscheiding van, even als de Patriarchen, met de grootheerlijke orde begiftigd te worden.

De Joden in *Algiers*, ongeveer 15,000 in getal, leven sedert de inneming van hetzelve door de Franschen, zonder de minste beperking, zeer vrij, gelijk alle inwoners, maar altoos nog in den ouden regeringsvorm. Zij hebben eene soort van jurisdictie, die door de Rabbijnen uitgeoefend wordt, en de priesterlijke functiën met die der justitie verbindt. Tevens bekleeden zij ook den rang der notarissen, en zijn voor de Joden dat, wat de Mauren voor de Kadis zijn. Er bestaat ook nog een Joodsch magistraatspersoon, die vroeger van den dey, thans van den bevelhebbenden generaal benoemd wordt, en Mukdam heet; deszelfs functiën zijn die eens vrederegters. De Joden in *Algiers* zijn zeer streng in de uitoefening hunner Godsdienst, en leven met de uiterste naauwgezetheid derzelver voorschriften na. Zij hebben 17 Joodsche scholen, in dewelke ook Fransch onderrigt wordt, voor welke taal zij in het algemeen groote begaafdheden aan den dag leggen, waardoor zij zich de toegankelijke betrekking van tolken tusschen de Franschen en Arabieren verschaffen. De eerst onlangs aldaar benoemde stedelijke overheid, telt, onder tien Franschen en zes Muzelmannen, ook drie Joden. Wie had kunnen vermoeden, dat een Afrikaan-

sche staat de Duitsche staten in verdraagzaamheid voorbij zoude snellen?

Deze onbekrompene verdraagzaamheid in het stuk van Godsdienst, werd door eene reis, die de Sultan door zijne staten Mei 1837 deed, in spijt van zijne wreede en Godsdiensthatende voorgangers ondubbelzinnig gestaafd. Terwijl hij in *Bulgarijë* aan de openbare inrigtingen en aan de armen van alle geloofsbelijdenissen rijke geschenken gaf, liet hij te *Schumla* de overheden der verschillende Godsdiensten voor zich komen, en hield woordelijk de volgende aanspraak, eerst tot de Turksche autoriteiten: «Het geluk, de welvaart en de rust van *al* mijne onderdanen in het algemeen *zonder onderscheid van Godsdienst*, is altijd mijn streven geweest, en ik verlang dan ook, dat gij zorgvuldig en onverdroten voor het welzijn mijner onderdanen, zonder onderscheid des geloofs, waakt. Wanneer ik van mijne onderdanen spreek, zoo bedoel ik niet de ingezetenen alleen van deze stad, maar van mijn geheele rijk, hoe zij God ook dienen.» Hierop wendde hij zich tot de Grieksche, Armenische en Joodsche Rajaas (vorsten en overheden) met deze woorden: «Gij hebt de bevelen vernomen, die ik in uw bijzijn den opperhoofden van de stad gegeven heb. *Gij ziet, dat ik tusschen u en de Muzelmannen, ter zake van de Godsdienst, geen onderscheid make.* Gij allen

zijt mijne onderdanen; uw aller heil gaat mij even zeer ter harte als dat der Muzelmannen. Zoo weest dan ook gehoorzaam, brengt de belastingen op, die men naar mijne bevelen heft, en bidt den Almagtige voor den roem en het welzijn mijns rijks, gelijk voor het behoud mijner dagen. Hebt gij ergens behoefte aan? Vereischen uwe kerken verbeteringen? Gij zijt allen hier in mijn bijzijn verzameld; hebt gij iets noodig, zoo wendt u tot SAÏD-Pacha, wien ik de noodige bevelen zal geven.» — Al de kerkvoogden van de onderscheidene geloofsbelijdenissen werden vervolgens, in derzelver pligtgewaad in een' optogt van den Sultan door de stad, gezien.

In *Kaïro* (*Egypte*) leven thans 3000 Joden, die het tolwezen bezorgen. Zij hebben 10 Synagogen, die allen in de Jodenwijk, *Hart el Ihud*, staan, alwaar ook de Chacham woont. Er heerscht ginds groote verdraagzaamheid, en men maakt zich over dit punt in *Europa* verwarde voorstellingen.

Naar echte berigten (*), wordt ook in de nabijheid van *Cochin*, de hoofdstad van *Malabar* (*Oost-Indië*) eene volkplanting der Joden gevonden, welke aldaar in de stad *Matachery* of zoogenaamde *Jodenstad*, die van twee fraai gebouwde Synagogen met SEFER TORA voorzien is, hun verblijf houden, en onder welke zich vele helderdenkende personen bevinden, niet geheel onbekend met de wereld-

(*) BUCHANAN, *Christian Researches*, 1811.

geschiedenis en andere verwante wetenschappen. Er waren aldaar ook Joden uit andere gedeelten van *Azië*, zoo dat deze plaats als de hoofdbron der Israëlitische geschiedenis in dit gedeelte van het Oosten kan beschouwd worden. Dr. BUCHANAN in zijne *Christian Researches* 1811, wil onder dezelve blanke en zwarte kennen, terwijl zij hen met oudheidkundige bewijzen onderrigten, dat zij na de verstrooijng des tweeden tempels in groote menigte naar *Indië* gekomen zijn, en door een' ouden koning van *Malabar* privilegiën verkregen hadden, om zich in *Crunganor* te vestigen, alwaar zij later met andere Joden uit *Spanje*, die zich aldaar om in hun gelukkig lot te deelen mede ter woon begaven, in gemeenschap raakten; tot dat eindelijk tweedragt hunne rust verstoorde, en zij genoodzaakt waren een' Indischen vorst te hulp te roepen, die hen met een magtig heir aanviel, hunne gebouwde eigendommen verwoestte, en hen uit *Crunganor*, alwaar zij omtrent 1000 jaar onder een beheer van 72 oudsten woonden, verdreef, een gedeelte van hen over de kling joeg en een ander gedeelte gevankelijk wegvoerde, alwaar zij sedert, ofschoon onder menigerlei verdrukking, zijn blijven wonen (*) en zich van den handel generen.

(*) Men zie hierover *Jaarb. der Israël.*, 3e Jaarg. N°. 6, bladz. 412 en v.

Door eene vertolking van den beroemden Taalkundige WISCH, werd men eerst in 1823 met den inhoud der op zekere kopere platen in de Tamulsche Taal gegraveerde privilegie des konings bekend, welke, in het jaar 3991 der schepping uitgevaardigd, de onbekrompenste verdraagzaamheid kenschetst. Het getal der Joden in *Cochin* en omliggende steden, beloopt ruim 5000.

Luidens een geschrift, door een' Rabbijn te *Cochin*, met name ICHESKEL RACHBI gerigt aan den Heer T. BOAS te *'s Hage* 5528—1768 (*), hetwelk veel licht verspreidt over den staat der Joden in dit rijk, bevat de volgende opgave: De te *Cochin* wonende blanken hebben, in getal van 40 familiën, eene Synagoge; edoch de zwarten tellen te *Cochin* 150 familiën met 3 Synagogen. In de stad *Anagemal* nabij *Cochin* bevinden zich 100 huisgezinnen; 5 mijlen van daar ten noorden van *Paroer* 100 huisgezinnen en eene groote Synagoge; eene mijl verder ten noorden van *Sinut*, 50 huizen en eene Synagoge, en ten zuiden der stad *Maten* 90 huizen en 1 Synagoge; *Tartur* 40 huizen en 1 Synagoge. Wenschelijk ware het, dat omtrent dit der geschiedenis zoo belangrijke onderwerp meerdere nasporingen gedaan wierden, want hoewel vele berigten in de hoofdzaak over-

(*) Zie WESSLY, MEASSEF 5550.

eenkomen, laten zij echter in de bijzonderheden vele twijfelingen achter.

§ 14.

BERIGTEN UIT CHINA.

Ook in het vermaarde groote rijk *China* hebben zich, volgens geloofwaardige berigten, reeds in de vroegste eeuwen, Joden gevestigd. Men vindt thans bijna geen geleerde onder hen; vroeger hadden zij dezulken, die de hoogste staatsambten bekleedden. Dan vermits de meesten hunner de Chinesche Godsdienst omhelsden, zoo kent men thans bepaaldelijk slechts als Joden, die van *Cai-fong-fou*, welke, onder de grootste verdrukking, hunne nationaliteit zuiver behouden hebben. Hunne Synagoge, die zij *Li-pai-se* heeten, is een der meesterstukken van deze soort; hare bouworde strookt veel meer met die des Jerusalemschen tempels dan alle andere bekende Synagogen (*). Deze tempel is de plaats voor de godsdienstige bijeenkomsten, en mag daarom slechts barrevoets betreden worden, terwijl zij bij de godsdienstoefening een' blaauwen hoed op hebben met eenen katoenen talit daarover.

De Chinesche Joden hebben niet het geheele

(*) Eene breedvoerige beschrijving van dit gebouw als ook meer wetenswaardigs hieromtrent vindt men in de *Jaarb. der Israël.*, 4e Jaarg., N°. 3, bladz. 129, waaraan dit uittreksel ontleend is.

Oude Testament zoo als wij dit hebben, doch datgene, wat zij hebben, stemt in tekstörde en punctuatie volkomen met het onze overeen; hunne Mozaïsche boekrollen zijn, even als de onzen, van alle klank- en toonteekens ontdaan.

Hunne gansche Hebreeuwsche boekerij bewaren zij in de Synagoge, dewijl zij het als eene geringachting voor het heilige beschouwen, een zoodanig boek in hun woonhuis te houden. Hunne taal is een mengsel van Chineesch en Hebreeuwsch, en zelfs het laatste spreken zij met een' Chineschen tongval. Zij houden den sabbath regelmatig en besnijden hunne kinderen op den achtsten dag.

§ 15.

RAMPSPOED TE DAMASKUS.

Onzer taak getrouw, zien wij ons, helaas! genoopt, om een huiveringwekkend tafreel te malen, hetwelk in ketterij en dweepzucht, dat der middeleeuwen verre overtreft (*). In het begin van 1840 werden de Joden te *Damaskus* beschuldigd eenen Capucijner monnik aldaar vermoord te hebben, ten einde hun paaschbrood met des-

(*) Ons bestek niet toelatende, om in al de bijzonderheden van dit ellendige drama te treden, zoo verwijzen wij den weetgierigen lezer naar het uitmuntende werk van den heer LOEWENSTEIN, getiteld: *Damaisica* uitgegeven in *Rödelheim* 1841, hetwelk in uitvoerigheid niets te wenschen overlaat.

zelfs bloed te bevochtigen; doch hoezeer alle nasporingen tot geenerlei uitkomst hebben geleid, zijn echter 7 hoofden der voornaamste Joodsche familiën in den kerker geworpen. Een jong Israëliet is in den nacht van 18 op 19 Februarij bezweken onder de stokslagen, die hem werden toegediend, omdat hij getuigd had, dat hij den bewusten Capucijner een Turksch huis had zien binnengaan. Verstandige lieden gelooven intusschen, dat deze van alle grond ontbloote beschuldiging het werk is der plaatselijke regering, die, om een voorwendsel tegen de Joden te zoeken, ten einde hun gelden af te persen, zelve den bewusten priester zou hebben doen verdwijnen, om de schuld daarvan op de Joden te laden. — De Fransche Consul, Graaf van RATTI-MENTON, die hieromtrent eene allertreurigste rol speelde, liet, om zijner knevelarij voedsel te geven, een' gemeen' staatsgevangene op vrije voeten, namens MUHAMED EL TELLO, om hem tot het opzoeken der verdachten te bezigen, ten einde hen tot op de ontdekking der misdaad op te sluiten. Een Joodsch barbier, die bij dezen maatregel gevat werd, beloofde onder den tweeden graad der bastonnade, alles te ontdekken, doch vruchteloos. — Hij werd eindelijk voor de derde maal allervreeselijkst met roeden geslagen, en zwaar aan het hoofd gemarteld, welk een en ander hem eene bekentenis

met de grootste logen doorweven afperste (*), hoedanig hij als in de zaak betrokken met de zeven voornoemde hoofden den moord gepleegd had.

§ 16.

VERVOLG.

Hoewel de stikduisternis van het bewezene van dit feit den schrandersten navorscher in zijne pogingen te leur stelde, zoo namen nogtans de nijpendste vervolgingen tegen de Joden in *Damaskus* toe. Dagelijks kwamen nieuwe aantijgingen onder de onbeschrijfelijkste en ontaardste mishandelingen voor (§). De aanzienlijkste Israëliten verschuilden zich of namen de vlugt. De nog overige aangeklaagden (twee grijsaards gaven reeds onder de woedendste stokslagen den geest,) beves-

---

(*) Verre van ter verdediging op te treden, of het minste te voegen bij de welsprekendheid der heeren CRÉMIEUX, LIPMAN e. a. m., stippen wij alleen aan, dat de *Oesterreicher Beobachter*, onder dagteekening van «Alexandrië, 26 April,» het gunstige berigt mededeelt, dat de bekentenis van den barbier, alleen door bedreiging van ter dood gefolterd te worden, is geschied, weshalve zij bij het aangevangen Proces door hem zelven voor nietig verklaard werd.

(§) Wil men van deze nooit gehoorde folteringen een staaltje weten, zoo leze men het verslag van den heer PIEREZ, die als zendeling bij de uitoefening tegenwoordig was, aan de Engelsche parlementsvergadering, hetwelk in voornoemd werkje breedvoerig is omschreven.

tigden door de zware martelingen de op hen geworpene schuld, doch welke zij, naauwelijks van de pijnbank verlost, door den drang van het geweten herriepen, waarop de straf met verdubdelde kwelling hervat werd. — Een der Israëliten, MUSSA ABUL AFIA, de folteringen niet langer kunnende verduren, omhelsde het Islamismus. Nieuw bezwaar!.... mijne pen weigert.... Zoo stapelde zich de eene ramp op de andere! Honderden van kinderen werden zonder voedsel voor een' langen tijd in hechtenis geworpen; vrouwen werden opgevorderd en zonder verhoor geschandvlekt: de edelste huizen werden met de schaamteloosste trotschheid doorsnuffeld; goederen verbeurd verklaard; jeugd noch grijsheid, noch ziektestaat, niets werd ontzien. Hier komt nog bij, dat de vervolging naar het eiland *Rhodus* is overgewaaid, grootendeels veroorzaakt door RATTI MENTON, die een in het Arabisch vertaald werkje heeft doen verspreiden, waarin de verfoeijelijkste leerstellingen aan de Joden worden toegeschreven.

§ 17.

REDDING.

Uit alle streken van *Europa* zijn aan het Joodsche Centraal-Consistorie te *Parijs* de levendigste smeekingen gerigt, de zaak der ongelukkigen te *Damaskus* ter harte te nemen en maatregelen te beramen, om de beschuldigingen en pijnigingen der

middeleeuwen te stuiten. — De heer CRÉMIEUX, die bij deze gelegenheid met den loffelijksten ijver voor zijne op grond eener ongerijmde lastering mishandelde geloofsgenooten, ook bij den eersten minister van *Frankrijk*, den heer THIERS, in de bres is gesprongen, is bij dien staatsman niet ongelukkig geslaagd. — Middelerwijl heeft de Fransche Consul-generaal in *Syrië*, de heer LAURENT, die, verre van de dweepachtige handelwijs van zijnen ambtgenoot, den graaf van RATTI-MENTON, te omhelzen, veeleer met medewerking van den braven MERLATO, Oostenrijksch Consul te *Damaskus*, en van de Consuls van *Denemarken* en *Saksen*, zijnen invloed bij MEHEMED-ALI gebezigd, om het gruwelijke regtsgeding te staken.

Een brief van Prins METTERNICH, 1 Junij 1840, aan den Onderkoning, de rampzalige gebeurtenis betreffende, had de gelukkige gevolgen, dat eene regtbank is ingesteld, bestaande uit de Consuls van *Engeland*, *Rusland*, *Oostenrijk* en *Pruisen*, die de zaak volgens regtvaardigheid en naar Europesche wetten moesten beslechten. — Buitendien heeft de Onderkoning de strengste bevelen naar *Damaskus* gezonden, dat een ieder, die het waagde de Israëliten te beleedigen, binnen 24 uren tijds zijne straf zou bekomen.

Wijden wij thans onze pen om hulde te doen aan den baron ROTHSCHILD, welke de heilrijkste maat-

regelen nam, om in het belang der verdrukte menschheid deszelfs veelvermogenden invloed bij de hoven van *Londen* ter leniging van het harde en onverdiende lot zijner rampzalige broeders in het Oosten op het krachtdadigst te doen gelden; alsmede aan deszelfs naastbestaande, den edelen en braven MOZES MONTEFIORE, die niet alleen bij de eerste gemeentevergadering te *Londen* verklaarde, dat hij bereid was, zijn geheel vermogen en des noods zelfs zijn leven voor zijne verdrukte geloofsbroeders in het Oosten op te offeren, maar ook dadelijk zijne verzekering tot waarheid maakte; vermits hij met zijnen geleidsman, den braven en doorkundigen Heer CRÉMIEUX, de kostbare reize naar *Egypte* en *Syrië* ondernam, en zoo wel zijn leven als dat zijner gade, de gevaren der pest van het in gindsche oorden heerschende oproer, al de gevaren van dolk en gift van een' moorddorstigen Pacha en zijne medepligtigen, alsmede dat van een toomeloos, opgehitst graauw, in den wind sloeg om zijne broeders aan de roede der ongerijmde lastering te ontwringen.

De edele voorstanders der waarheid en opregtheid hadden in den beginne met zeer vele zwarigheden te kampen, die hen namelijk van den kant des Generaal-Consuls te *Alexandrië* in den weg gelegd werden. De Heer COCHELET had hun niet alleen bij de eerste onderhouding verklaard,

dat aan eene herziening van het regtsgeding niet te denken ware, daar *Frankrijk* met deszelfs geheelen invloed zich daartegen zoude verzetten, maar het was hem ook reeds gelukt in het decreet de woorden «*genade en vrijlating*» door te halen, die niettegenstaande, om de onderhavige reclamen van de heeren CREMIEUX en MONTEFIORE door de woorden «*vrijheid en rust*» vervangen werden.

Decreet van MEHEMED-ALI *aangaande de Joden van* Damaskus.

«*Men heeft mij een adres der heeren* MONTEFIORE *en* CRÉMIEUX *voorgelegd, die hunne bede en hunne verwachting behelst. Zij werden door de gansche bevolking der Mozaische godsdienst in* Europa *aan ons afgezonden en bidden ons, de bevrijding van al hunne geloofbroeders, welke gevat zijn, te bevelen, en de rust te bevestigen van diegenen, die ten gevolge van het, door de verdwijning van vader* THOMAS *en zijn' bediende, in de maand Dzyl'l idge aanhangig geworden onderzoek, de vlugt namen. Wij hebben overwogen, dat het overwaardig is aan wenschen en verwachtingen der afgezanten van zulk eene talrijke bevolking te beantwoorden. Dien ten gevolge bevelen wij, dat alle Joden, welke gevangen zijn, in vrijheid gesteld worden. Wat degenen betreft, welke hunne haardsteden verlaten hebben, zoo wil ik, dat hun de volledige zekerheid, om huiswaarts te keeren, toege-*

staan worde. Ieder hunner zal zijn beroep of handel weder uitoefenen, en zich gelijk te voren aan zijne gewone bezigheden wijden. Wij bevelen, dat gij alle maatregelen neemt, dat niemand hunner het voorwerp van eenige mishandeling kunne worden, van welken kant deze ook ontstaan. Ik wil, dat zij tegen iedere bemoeijelijking, onder welke benaming ook, gelijk voor deze zaak, in volle en algeheele zekerheid zijn.»

Mogen wij deze treurige gebeurtenis als eene bestelling der Goddelijke Voorzienigheid beschouwen, die de giftplant tot heelbalsem doet groeijen; ja, dezelve voor eene krachtdadige bezoeking Gods houden, om ons tot nakoming Zijner heilige leer geschikt te maken, en dezelve uit echt godsdienstig gevoel te omhelzen, dan zullen steeds dappere en edele kampvechters den vijanden van het licht der waarheid en des menschenregts blijven trots bieden, de vertragende doch met langzame schreden voortgaande verdraagzaamheid zal al meer en meer veld winnen, en ons lijden voor de zaligste genoegens plaats maken.

§ 18.

VOORHEEN EN THANS.

Zoo zijn wij dan nu langzamerhand aan de hoogte van den tegenwoordigen tijd genaakt, — voorwaar nog geene zonnehoogte! — en kunnen

vrijer om ons heen zien. Zoo lang eene natie op het tooneel der aarde eene rol speelt, zoo lang vervolgt haar ook de geschiedschrijver met ernstigen blik, slaat elke van derzelver bewegingen en handelingen gade, en verliest haar niet eer uit het oog, dan wanneer haar spel ten einde is, en dezelve van het tooneel is afgetreden. Hij velt dan over haar zijn oordeel, juicht haar spel toe of laakt hetzelve; haar zelve echter rekent hij alsdan den dooden gelijk, voor welke hij geen levendig belang meer heeft. En hoe kon hij ook anders? Niets nieuws levert meer zulk een afgestorven menschenstam, en het oude is hem voor lang bekend; wat kan zijn zoekend oog en zijnen weetgierigen geest langer nog boeijen? — Anders echter, wanneer eene natie slechts schijnbaar hare rol uitgespeeld, en hare helden slechts een' tijd lang achter de schermen verpoozen, ter regter tijd evenwel te voorschijn treden — alsdan is het spel nog niet ten einde, en alleen de onachtzame wendt zijn oog te vroeg van het tooneel af.

Zoo schijnt het veel gehate en veel geprezen Jodenvolk in het plan van het groote wereld-drama eene hoofdrol naar den wil zijns Scheppers gespeeld te hebben, schijnbaar alleen in vroegeren tijd. In den lateren speelt het slechts eene bijrol en komt alleen dan te voorschijn, wanneer deszelfs verval, deszelfs krenkingen,

deszelfs lijden der vergetelheid ontrukt moeten worden. Maar is JUDA reeds geheel van het tooneel afgetreden? is het reeds geheel ondergegaan onder de verdringende natiën? — Geenszins! Beladen met den smaad van vreemd en eigen vooroordeel, verdrongen van de markten des opentlijken levens en duizende jaren lang ingesloten in het Jodenstraatje der wereldgeschiedenis; waagt het zich nog eens op te dagen op het tooneel des levens, om in de beweging des tijds mede in te grijpen en een nieuw vaderland zich te verwerven en te verdienen. De doorslaande bewijzen van vormingsbevoegdheid, welke de Joden gaven, scheurden de broze scheidmuren neder, welke menschen van menschen onwaardig verdeelden en slechts tot één doel heeft zich alles vast en innig vereenigd. Daardoor keerde frisch leven in JUDA terug. Bedrijvigheid en wetenschappen, taal- en letterkunde bekwamen nieuwe beoefenaars. De Joodsch-Duitsche basterdtaal werd wegens opvoeding en maatschappelijk verkeer door de reine landtaal verdrongen. De toegelatene scholen hielden op, en van de leeraars werd de smaad der onwetendheid afgeschud. Beproefde onderwijzers en goede scholen, naar den tijd geschikte werkzaamheid, ware wetenschappelijke bemoeijing, eene uitmuntende schaar van Joodsche schrijvers, versieren dit, eerst met algemeene Emancipatië geslotene, tijdvak.

En deze blijde toekomst kunnen wij met zekerheid te gemoet zien. De aangestokene vonk dooft niet weder uit. Onherroepelijk, gelijk de zege der vrijheid en der hervorming, is ook de burgerlijke gelijkstelling der Joden in den geest des tijds gegrond. Reeds voor langen tijd heeft een scherpziend Christen een verheven woord voor ons gesproken; het is de ongelukkige, maar voortreffelijke SCHUBART, die in zijne vaderlandsche kronijk 1788, bladz. 67, aldus spreekt: «Ja, het is zeker, dat God met de Joden nog iets groots voor heeft. De onsterfelijke MENDELSSOHN heeft het in zijn *Jerusalem* gegist, en de ware schriftvorscher staat verbaasd voor zijn vermoeden. Wanneer de geschiedenis der wereld, eenmaal geheel en voleind daar staat, zoo zal men moeten instemmen, dat de Joden het belangrijkste volk in de geschiedenis der menschheid zijn geweest.»

Het is dus een koene arendsblik in de toekomst, dien wij, hoezeer schroomvallig, evenwel met moed en vertrouwen onzen blik nazenden.

EINDE.

INHOUD.

DE NIEUWE GESCHIEDENIS.

500—1841.

bladz.

